

III RIIGIKOGU

3. istungjärk. **Protokoll nr. 57 (23).**

1927. a.

III Riigikogu koosolek 25. märtsil 1927. a.
kell 17.

Kokku on tulnud 96 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Teemant**, rahaminister **L. Sepp**, välisminister **Fr. Akel**, sõjaminister **N. Reek**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**, teedeminister **A. Kerem**, töö-koolekandeminister **J. Masing**, haridusminister **J. Lattik**, siseminister **J. Hünerson**, kohtuminister **O. Tief**.

Päevakord:

1. Eesti ja Läti vahel 19. oktoobril 1920. a. Riias sõlmitud konventsiooni rüügiipiiri ja piiräärse maariba elanikkude õiguste kohta, ja 1. novembril 1923. a. Tallinnas sõlmitud täiendava piirilepingu muutmise protokollki kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

2. Eesti ja Briti vahelise rahatransfertide vahetamise kokkuleppe lisaartiklite kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

3. Revideeritud Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooniga ja selle lisaprotokolliga ühinemise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

4. Vene Nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

5. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./1928. aastaks — II lugemisel.

6. Põllumajapidamiste metsaga varustamise seadus — I lugemisel.

7. Üüriseaduse muutmise ja osalise kaotamise seadus — üüriseaduse komisjoni ettepanek.

8. Palga alammäära seadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

9. Uute linnade tuluallikate suurendamise ajutine seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

10. Eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.

11. Riigi majapidamise aruande komisjoni esitis riigikontrolöri aruande kohta o./ü. „Revalise“ asjas.

12. Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

13. Piirituse ja alkoholiliste jookide müügi seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

14. Tallinna Raekoja platsi korraldamiseks kinnisvara sundvõõrandamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

15. Rahukohtu trahviseaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**, pärast esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 17.20 min.

1. Päevakorra Juhataja **R. Penno:**
täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku.

Päevakorra kohta on tehtud ettepanek, täiendada päevakorda, võttes esimeseks punktiks komisjonide täiendavad valimised. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretäril teadaande korras.

2. Teadaandmine Sekretär **J. Piiskar:**
komisjoni Riigikogu juhatusel poolt
antud seadus- on antud rahaasjanduse kom-
ceelnõu kohta. komisjoni — riigiasutuste
koosseisude ja riigiteeni-

jate palkade seaduse muutmise seadus.

3. Komisjonide Juhataja **R. Penno:**
täiendavad Rkl. Schulbach'ilt on ette-
valimised. panek, valida sotsiaalko-
misjoni liikmeks rkl. Kaarna.

(Hääletatakse). Nähtava enamusega on rkl. Kaarna sotsiaalkomisjoni valitud.

Isiklikus asjas on sõna rkl. Veiler'il.

4. A. Veiler'i **A. Veiler** (töer): Eilse
sõnavõtmine kõne ajal hüüdis muuseas
isiklikus asjas. rkl. Päts minu kõnele mitu
korda vahele. Ühele vahel-

hüüdele vastates tähendasin mina, et meie kala-kaubanduse seisukord ei või rkl. Pätsile, kui isikule, kes ise kilusoolamise ja plekk-karbitööstuse ettevõttest osa on võtnud, tundmata olla. Seal juures arvasin mina aktsiaselts „Lukullust“. Teatavasti likvideerus see ettevõtte mõne aasta eest, suuri kahjusid maha jättes. Selle ettevõtte aktsionärideks olid muuseas ka mitmed tege- lased, kes praegugi veel meie parempoolses

seltskonnas liiguvad. Nüüd aga teatatakse minule ustavalt poolt, et rkl. Päts „Lukulluse“ aksionär ei ole olnud. Pean siinkohal oma kohuseks seda öiendada, et neid eksiaryamisi ära hoida, mis selle vahemärkuse puhul tekkida võiksid.

Juhataja R. Penno: Kuna väliskomisjoni aruandja rkl. Rei puudub, jääb vahele 2. päevakorra-punkt — Eesti ja Läti vahel 19. oktoobril 1920. a. Riias sõlmitud konventsiooni riigipiiri ja piiriäärse maariba elanikkude õiguste kohta, ja 1. novembril 1923. a. Tallinnas sõlmitud täiendava piirilepingu muutmise protokollki kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

5. Eesti ja Briti vahelise rahatransfertide vahetamise kokkuleppe lisaartiklite kinnitamise seadus — I lugemisel.

Väliskomisjoni aruandja **J. Tõnisson:** Riigikogu kinnitas hiljuti kokkuleppe Eesti ja Briti vahelise rahatransfertide vahetamise kohta. Selle kokkuleppe järgi oli võimalik, et Suur-Britanniast Eestisse saadetavad rahatransferdid välja anti

Inglis rahas. Ometi oli üleilmliku posti konventsiooni alusel loomulik, et rahatransferdid välja antakse selle riigi valuutas, kuhu transferdid määratud. Meile oli erand tehtud sellepärast, et Eesti mark ei olnud koteeritav Londoni rahaturul, ja et Eesti raha stabiilteet endistel aastatel kindel ei olnud. Vahepeal on aga Eesti mark koteeritud Inglise rahaturul. Meie raha on stabiilne ja sellepärast ei ole tarvis kokkulepeest senisel kujul kinni pidada. Sellepärast on kokku lepitud Eesti ja Suur-Britannia vahel, et nüüd rahatransfertide saatmisel maksma pannakse harilik kord, ning rahatransferdid, mis Eestisse tulevad, määratakse kindlaks juba Eesti raha alusel. Selle kokkuleppe tegelik tähendus on selge, ja asjaajamine läheb lihtsamaks. Ühtlasi on see kord ka üldine ja tarvilik. On loomulik, et meie riigi suhtes erandeid ei tehta. See on meie rahvusliku enesetunde, kui ka riigi suveräniteedi seisukohalt tervitatav. Sellepärast on ka lisaartiklid, mis endise kokkuleppe täiendamisel alla kirjutatud 12. oktoobril 1926. aastal, meie seisukohalt aina tervitatavad. Väliskomisjon on selles mõttes ühinenud Vabariigi Valitsuse seisukohtadega ja paneb ette, lisaartiklid kinnitada. Väliskomisjoni nimel esinen ettepanekuga: Eesti ja Briti vahelise rahatransfertide vahetamise kokkuleppe lisaartiklite kinnitamise seadus I lugemisel vastu võtta.

Juhataja R. Penno: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Riigikogu asub vahelejäädud päevakorrapunkti juurde.

6. Eesti ja Läti vahel 19. oktoobril 1920. a. Riias sõlmitud konventsiooni riigipiiri ja piiriäärse maariba elanikkude õiguste kohta, ja 1. novembril 1923. a. Tallinnas sõlmitud täiendava piirilepingu muutmise protokollki kinnitamise seadus — I lugemisel.

Väliskomisjoni aruandja rkl. Rei puudumise tõttu täidab aruandja kohuseid väliskomisjoni esimees rkl. Laidoner.

Väliskomisjoni aruandja **J. Laidoner:** Austatud Riigikogu liikmed! Esimesel novembril 1923. aastal kirjutati alla Eesti ja Läti täiendav piirileping, mille sihiks oli muuseas kõrvaldada mõnesuguseid arusaamatusi, mis mõlema riigi piiri ajamise juures tekkisid. See leping määras ära mitmedki asjad üksikasjalikult. Tegelikult piiritööde juures selgus aga,

et kõike seda täpisealt täita ei saa, mõned küsimused on otstarbekohasemad lahendada teisel viisil, ja sellest siis tekkis tarvidus, täiendav piirileping teha ja alla kirjutada. Nüüd on tööd nii kaugele jõudnud, et lõpulikule piiriprotokollile võiks alla kirjutada. Seda ei saa aga enne teha, kui seadusandlikult on need muudatused kõik fikseeritud ja seaduslikuks tunnustatud. See ülesanne tuleb täita. Käesolev leping ei sisalda iseäralikke põhipanevaid küsimusi, vaid rohkem vormaliküsimusi, ja igale Riigikogu liikmele on lepingu tekst kätte saadetud, sellepärast ei hakka ma neid üksikasjalikult ette lugema. Väliskomisjon arutas lepingu üksikasjalikult läbi, leides tarviliku olevat selle Riigikogule esitada ja võimalikult ruttu maksma panna, nii et juba piir, nagu eelmises lepingus on ette nähtud, võiks 1. aprillist 1927. a. maksma hakata. Väliskomisjoni nimel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja R. Penno: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Aruandja **J. Laidoner:** Arvesse võttes, et käesolev seaduseelnõu peab maksma hakkama 1. aprillist 1927. a., teen ettepaneku, esimese ja teise lugemise vahel kolmepäevalsest vaheajast mitte kinni pidada.

Juhataja R. Penno: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Kuna väliskomisjoni aruandja rkl. Rei kohal ei ole, jääb vahele 4. päevakorrapunkt —

revideeritud Berni kirjandus- ja kunsteoste kaitse konventsiooniga ja selle lisaprotokolliga ühinemise seadus — I lugemisel.

7. Vene Nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seaduse täiendamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **J. Holberg**: Omal ajal registreeriti ja kirjutati üles kõik sõjakahjud ja rekvisitsioonid, mis olid tekkinud Vene Nõukogude vägede poolt Eesti praegusel territooriumil asuvatele kodanikkudele. Kuid välja seda ei maksetud.

Makseti välja ainult need kahjud, mis tehtud Eesti sõjavägede poolt, või mis tekkinud lahingutegevuse läbi, nagu põlemalastud hooned jne. Aga 1926. a. seadus asus teisele seisukohale ja määras ära, et tasumaksmisele kuuluvad üldse Vene Nõukogude vägede poolt tehtud kahjud ja rekvisitsioonid, ja selleks oli tarvis asuda registreerimisele. Vabariigi Valitsus soovitas, et see kord, mis oli endises seaduses ette nähtud, lihtsustataks, sest kui maakonna ja linna sõjakahju komisjon ära kaotati, asutati siseministeeriumi juurde ajutine sõjakahjude rekvisitsiooni komisjon. See vaatab kohapeal kahjud läbi, need läheksid kinnitamisele peakomisjoni ja peakomisjoni peale võib edasi kaevata Riigikohtusse. Mitte soovides ellu kutsuda uusi asutusi kohapeal ja kuna maakonna ja linna komisjon ära on kaotatud, leidis Vabariigi Valitsus, et oleks tarvilik kõik kahjud, mis kohapeal sündinud, läbi vaadata, anda siis peakomisjoni otsustada ja kõik peakomisjoni otsused kuuluisid Vabariigi Valitsuse kinnitamisele. Ning viimaste peale ei ole administratiiv-kohtu korras kaebamist Riigikohtusse. Selle läbi oleks võimalik olnud neid küsimusi ruttu lahendada, ja ühes sellega oleks valitsusel käepärast nende otsuste revideerimine.

Üldkomisjon ei ühinenud Vabariigi Valitsuse seisukohaga, vaid leidis, et ei ole otstarbekohane üksikute asjade juures üldisest põhimõttest mööda minna ja võimalust anda kaevata Riigikohtusse. Ning leidis, et peakomisjon on ainukene asutus, kus võib sõjakahjusid läbi vaadata. Aga kaevata võib Riigikohtusse. Kuna peakomisjonis valitsuse esitajate täielik ülekaal, ja ka rahaministri esitaja seal on, siis on Vabariigi Valitsusel õigus kontroleerida neid otsuseid.

Teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Riigikogu asub vahelejäanud päevakorrapunkti juurde.

8. Revideeritud Berni kirjandus- ja kunsteoste kaitse konventsiooniga ja selle lisaprotokolliga ühinemise seadus — I lugemisel.

Väliskomisjoni aruandja **A. Rei**: Austatud Riigikogu liikmed! Käesolev eelnõu on Riigikogu liikmetele välja jagatud. Ühtlasi on Vabariigi Valitsus seletuskirjas pikemalt põhjendanud, mispärast selle konventsiooniga ühinemine Eestile paratamatuks on saanud. Konventsioon võimaldab aga

temaga ühinevatele riikidele üksikutes küsimustes enda kohta maksvaks tunnustada mitte viimase redaktsiooni määrusi, vaid 1886. a. ja 1896. a. redaktsioonis maksvuselt olnud määrusi.

Kasutades seda õigust kavatakse Eestis kirjandusteoste tõlkimise ja draamateoste ettekandmise suhtes Berni konventsioon maksvaks tunnustada 1886. ja 1896. a. redaktsioonis. Muidugi on konventsioon ka sel kujul, kuidas ta Vabariigi Valitsuse ja väliskomisjoni poolt Riigikogule ette pannakse, teatavaks raskuseks ja kitsenduseks meie kirjandusele. Kuid väga raske oli kaitsta seda seisukohta, et Eesti absoluutselt ei taha tunnustada kirjanduslikku omanduskaitset, mis teiste kultuurriikide vahel on tarvitusele võetud. Sellepärast on konventsiooni maksvaks tunnustamine Eestile paratamatuks saanud. Teiselt poolt võib aga arvata, et konventsioon sel kujul, nagu ta meil maksmata pannakse, Eesti kirjanduse ja kunsti arenemisele ülearu koormav ei tohiks olla. Nimelt mis puutub kirjanduslike teoste tõlkimisesse ja draamateoste ettekandmisesse, siis jääb 1896. a. redaktsiooni järgi teiste maade autorite tööde ainuõigus tõlgete suhtes maksvaks kogu kirjandusliku omandusõiguse kaitse kestusel ainult sel tingimusel, kui autor kümne aasta jooksul teose ilmumisest arvates, on oma õigust kasutanud ja tõlke jaoks loa andnud, see tähendab, et kui näiteks Inglise, Saksa või Prantsuse autor on lasknud oma teose eestikeelde tõlkida, siis on autori omandusõigus selle teose suhtes maksev üldise korra järgi, see on, ta kustub ainult viieks aastaks pärast autori surma. Kui aga kümne aasta kestes, teose avaldamise päevast, teost ei ole eestikeelde tõlgitud, siis vabaneb see teos kirjandusliku omandusõiguse kaitse alt ja siis võib seda igauks vabalt eestikeelde tõlkida ja eestikeeles välja anda. Peab arvama, et sel kujul konventsioon meie kirjanduse ja kunsti arenemisele mitte üleliia koormav ei ole. Värsketest teostest tuleb muidugi pöörata autorite poole ja nõutada nendelt tõlkimiseks luba, kuna aga

teoseid, mille ilmumisest rohkem kui 10 aastat mööda läinud ja mis selle aja jooksul ei ole eestikeelde tõlgitud, võib vabalt eestikeelde tõlkida.

Väliskomisjoni nimel teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseel nõu I lugemisel vastu võetud.

9. Eesti vabariigi eelarve-komisjoni kulude ja tulude kaasarandja H. Re-eelarve 1927./ bane kannab ette ja **1928. aastaks —** nähtava enamusega **II lugemisel.** võetakse vastu riigikontrolli korrallised kulud (vaata lisa nr. 3, lhk. 4).

Kaasarandja **J. Lehtman**: Vabariigi Valitsuse poolt esitatud rahaministeeriumi eelarves tegi komisjon võrdlemisi vähe muudatusi. Peamuudatus sündis muidugi § 1. juures, kus teenistustasu ette nähtud. Selles paragrahvis suurendati summased kaunis suurel määral. Sellekohased summad olid ette nähtud eelarves 475 miljonit terve eelarve peale. Selle summa jagas komisjon ära vastavate ministeeriumide vahel. Peale selle kärpis komisjon majanduslikke kulusid. Majanduslikkude kulude all olid üles võetud sõidurahad. Sõidurahad on suuremalt osalt ette nähtud II klassi tariifide järgi. Sel ajal kui eelarve kokku seati, olid II klassi tariifid kõrged. Nüüd on vahepeal sõidutariife alandatud, ja sellepärast vähendas komisjon sõidusummased tariifide alandamise võrra. Peale selle kärpis komisjon majanduslikke kulusid, nagu üürirahasad jne. Suurem vähendamine oli piiritusemonopoli juures ja Tallinna piirituselao küttekulude juures. Seal vähendas komisjon kulusid 520 tuhande marga võrra, sest kavatseti sinna uued katlad sisse panna, mis paremini töötavad ja sellega kulude kokkuhoiu saavutatavad. Siis vähendati tolli peavalitsuses mitmesuguseid kulusid. Kõige suurem vähendus — 275.000 marka — tuli sellest, et ette nähtud töid arvati edasi lükata võivat. Nimelt oli tolli peavalitsus ette näinud, et tuleb platsi, mis asub sadamakapteni maja ja tollimaja vahel, suurendada. Komisjon arvas, et selle platsi suurendamisega võib viivitada ja tõmbas selle summa maha. Need olid suuremad muudatused, mis komisjon selles eelarves tegi.

(Kannab ette rahaministeeriumi korrallised kulud (vaata lisa nr. 3, lhk 4—8).

Rahaminister **L. Sepp**: Väga austatud Riigikogu liikmed! Kuna Riigikogu

komisjon piirivalve ja tolli peavalitsuse ühendamise seaduseelnõust kustutus olulisemad paragrahvid, siis oli Vabariigi Valitsus sunnitud kogu selle seaduseelnõu Riigikogust tagasi võtma.

Sellepärast ei oleks õige, kui rahaministeeriumi eelarvesse jääksid piirivalve kulud, ja panen ette, need kulud üle viia siseministeeriumi juurde tagasi, ja väiksemates summasdes vastu võtta otsekohesed tolli peavalitsuse kulude krediidid. Sellega tuleks peatükk V. Tolli ja piirivalve peavalitsus — A. Kesk-asutus — krediidid vastavalt vähendada ning üles võtta eelarvesse peatükk V. Tolli peavalitsus. Teen sellekohase ettepaneku.

Juhataja **R. Penno**: Rahaministrilt on ettepanek, võtta peatükk V järgmiselt:

„Tollide peavalitsus. A. Kesk-asutus.

§ 1. Teenistustasu:	
a) määraliste palk . . .	Mk. 858.000
c) ülemääraliste palk . . .	„ 72.000
	Mk. 930.000
§ 2. Ametsõidud:	
a) sõidud siseriigis . . .	„ 50.000
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus:	
b) arstiabi ja toetus . . .	„ 30.000
§ 5. Ametnikkude ja teenijate varustus	„ 1.329,200
§ 8. Kantsleikulud:	
a) kirjutus- ja joonistusmaterjal	„ 1.600.000
b) post, telegraaf ja telefon	„ 97.000
c) ajakirjad ja kirjandus . . .	„ 15.000
d) mitmesugused kulud . . .	„ 35.000
	Mk. 1.747.000
§ 9. Majapidamine:	
a) puhastus ja korrashoid „	1.200
f) majateenijad ja töölised „	54.000
h) mitmesugused kulud . . .	„ 800
	Mk. 56.000
§ 12. Vallasvara:	
a) soetus	„ 5.000
b) korrashoid	„ 10.000
	Mk. 15.000
§ 90. Segakulud:	
b) ettenägemata kulud . . .	„ 10.000
Tollide peavalitsuse kesk-asutus	Mk. 4.167.200 ⁰⁰

Vastavalt tulevad siis ka lõpusummad muuta.

O. Gustavson (stp): Härra rahaminister on teinud ettepaneku, piirivalve jällegi viia tagasi rahaministeeriumi eelarvest sise-ministeeriumi eelarvesse oma krediitidega. See ettepanek ja talitus näitavad, kui kergel käel rahaminister on hakanud sarnaseid lahutamise ja ühendamise asju ajama. See pole ainuke sellane nähtus. Läänud aasta detsembrikuust peale on esitatud terve rida seaduseelnõusid, millistes rahaminister pretendeerib väga laialiste volituste peale. Näiteks esitati 1. detsembril 1. a. eelnõu, mis kandis pealkirja: „Riigiasutuste töö koondamise seaduse täiendamise seadus.“ Selles nõudis rahaminister endale järgmisi õigusi: „Asutuste koosseisude koondamise täideviimise puhul ka maksvates seadustes kindlaksmääratud nõukogusid, komisjone, komiteesid jne. ümber korraldada ja nende koosseise vastavalt muuta, kui ka üksikute ametnikkude funktsioone teiste peale panna.“ Teiste sõnadega — rahaminister nõudis volitusi ka seaduses ettenähtud asutuste ümberkorraldamiseks. Üldkomisjonis pidi üks valitsuse esitajagi ütleva, et seadus sel kujul lausa vastuvõtmatu. Seal tähendati, et sarnasel korral, kui see volitusseadus vastu võetakse, siis Riigikogus üldse ei maksa enam arutada komisjonide koosseise ega nende pärast vaielda, sest valitsus võib siin teisiti korraldada. See eelnõu jäeti õhku rippuma ja seadust sellest eelnõust ei saanud. Üldine meeleolu oli aga sarnane, et see seadus vaevalt küll vastuvõetav on.

Läks mõni aeg mööda. Siis tuldi uue eelnõuga, nimelt sellega, mille peale rahaminister täna tähelepanu juhtis, piirivalve alluvuse seadusega. Selle seaduse § 1. öeldakse, et piirivalve loetakse alluvaks rahaministrile. Aga § 2. nõutakse juba, et Vabariigi Valitsusele antaks õigus piirivalve asutuste ülesandeid teiste asutuste peale panna, koosseise ümber korraldada ja koosseise koondada, piirivalve asutusi teiste asutustega liita või tarvilikkude ülesannete täitmiseks uusi asutusi moodustada. Komisjonis ütles rahaministeeriumi esitaja, kas kogemata või meelega, et terve selle seaduse pearaskus seisabki § 2-ses. Tal oli õigus. Komisjon leidis, et see paragrahv on vastolus meie maksva põhiseadusega ja kustutas selle paragrahvi, ning tagajärg oli see, mis täna käes: rahaminister jätab nüüd piirivalve siseministeeriumi alluvusse edasi. Edasi on rahaministeeriumi algatusel esitatud uus eelnõu, mis terve riigi valitsemise aparaadi korraldab nõnda, et Riigikogu sellest eemale jäägu. Ma mõtlen nimelt „Riigiasutuste ümbermoodustamise, riigiteenijate, koolinõunikkude ja õpetajate tasude normeerimise

ning perekonna-abiraha seaduse muutmise seadust“. Tähendatud seaduse § 1. p. a. nõutakse õigust, asutusi ümber korraldada oma äranägemise järgi. Edasi, p. c. nõutakse õigust riigiteenijate, koolinõunikkude ja õpetajate palku, tasusid natuuras ja ametsõitude tasusid normeerida. Teiste sõnadega tahetakse valitsusele õigus anda seadusi välja andma hakata, sest põhiseaduse § 84. ütleb selge sõnaga: palku võib maksta ainult seaduste alusel, muidu mitte. See eelnõu on praegu üldkomisjonis. Ma ei tea, kas Vabariigi Valitsus seda eelnõu endisel kujul toetab või võetakse see tagasi. (K. Einbund, põl: On juba tagasi võetud.) On tagasi võetud? Üldkomisjoni, kus see seaduseelnõu arutusel, ei ole see teadaanne veel ulatanud. Kui Riigikogu lugupeetud esimees nüüd teatab, et eelnõu tagasi võetud, siis tervitan seda. Rahaminister on näinud, et temal vaevalt korda läheb, temale praegu muidu nii soodsates oludes läbi pressida niisuguseid suurte erakorraliste volituste seadusi.

Edasi, 30. detsembril esitas rahaministeerium seaduseelnõu nimetuse all: riigi eelarve seaduse muutmise seadus. Selles tahetakse lubada valitsusele rahaministri ettepanekul igal aastal teha erakorralisi kulutusi 75 miljoni marga suuruses. See seaduseelnõu anti rahaasjanduse komisjoni, kes tähendatud seaduseelnõu kaaludes seadis üles kaks küsimust üldkomisjonile seisukoha võtmiseks: 1) Kas on põhiseadusega kooskõlas, kui eelarve seadusega Vabariigi Valitsusele õigus antakse teatud summa piirides erakorralistel juhtumistel väljaminekuid teha, mis ei ole tekkinud maksvate seaduste täitmisest ja mille väljaminekuteks puudub eelarves krediit? 2) Kui sarnaseid kulusid tehakse, kas siis Vabariigi Valitsus peale poliitilise vastutuse veel muud vastutust kannab?

Üldkomisjonis kaaluti neid küsimusi, ja enamus leidis esimese küsimuse puhul, et eelnõu sellel kujul käib meie maksva põhiseaduse vastu. Teise küsimuse peale vastas üldkomisjon eitavalt. Nüüd on huvitav ära oodata, missugused järeldused rahaasjanduse komisjon üldkomisjoni otsusest teeb: tahetakse siiski eelnõu läbi suruda või mõeldakse arvestada üldkomisjoni seisukohaga. Rahaministril ei ole tarvet sarnasteks nõueteks. Sest praegumaksev eelarve seadus lubab kulutada kuni 15 miljonit marka aastas väljaspool eelarvet. Ei ole kuulda olnud, et see summa läinud eelarve-aastal oleks ära tarvitatud. Aga nüüd nõutakse 5 korda suuremat. Põhjendatakse sellega, et olla kord tarvis olnud sarnast summat „Svjatogori“ rennitiimisel. Sellest juhusest, summast, mis aset

leidis läinud aastal, haarati kinni ning nõuti 75 miljonit marka — ülesannete täitmiseks, mis ei ole tingitud maksvate seaduste täitmisest. Kõike kokku võttes võib konstateerida, et rahaminister kipub võtma enda kätte seadusandliku asutuse ülesandeid. Samal ajal aga jätab rahaministeerium rahuliku meelega täitmata maksvad seadused. Rahaministeeriumi suhtumine eelarve seadusse jätab mõndagi soovida. Ma mõtlen nimelt erieelarvete arutamise korda. Eelarve üldaruandja rkl. Jürman tähendas oma kõnes, et eelarve-komisjonil tuli näha hulk vaeva selleks, et selgusele jõuda, missugused erieelarved meil üldse olemas.

Mina ei saa siit järeldada muud kui seda, et härra rahaminister ei ole täitnud neid ülesandeid, mis eelarve seadus talle peale paneb.

Eelarve seaduse § 17-as loeme: „Eripõhikirjade ja -põhimääruste alusel tegutsevatele riiklikkudele ettevõtetele ja asutustele riigikassast antavad või nende poolt riigikassasse makstavad summad võetakse eelarve-ettepanekute sees üldises korras.

Nende ettevõtete ja asutuste, samuti üksikute riigiasutuste valitseda olevate eriotstarbeliste kapitalide kulude ja tulude erieelarved ning aruanded seatakse kokku eraldi ja lisatakse juurde vastavale eelarve-ettepanekule.“

§ 26-da viimane lõige ütleb: „Peale selle lisatakse juurde eelarve-elnõule materjalina § 17. nimetatud erieelarved ja -aruanded.“

§ 29 lausub: „Riigikogu vaatab läbi ja kinnitab seaduslikus korras Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogule esitatud riigi eelarve-elnõu ühes § 17. teises lõikes ettenähtud erieelarvetega, välja arvatud eripõhikirjade alusel töötavate ettevõtete erieelarved.“

Küsimus peaks olema päris selge, erieelarved, välja arvatud eripõhikirja alusel töötavate ettevõtete erieelarved, kuuluvad Riigikogus läbivaatamisele harilikus korras. Seda täidetud ei ole.

Meil on terve rida fonde, mille kohta ei ole läinud ega käesoleval aastal mingisuguseid materjale esitatud. Õige huvitavad on need põhjused, mis rahaministeeriumi esitaja ette kandnud: ministeerium ei pooldanud selle paragrahvi sissevõtmist, see viidi seadusse Riigikogu algatusel, mis meil sest nüüd lugu, kui Riigikogu hädas on. (J. Lehtman, as: Nii küll ei öeldud!) Nii siis üksikute ministeeriumide esitajad valivad seaduse täitmisel paragrahvi ja paragrahvi vahel: see paragrahv on võetud seadusse valitsuse ettepanekul, seda me täidame, too on algatatud Riigikogu poolt, seda me ei täida. (Riigivanem J. Teemant: Mis Teie räägite

asju, mis nii ei ole olnud!) Aga ma olen kuulnud, et nad nii on olnud. (Riigivanem J. Teemant: Kuulsite, mis härra Lehtman ütles?) Mis ta ütles? (Aruandja J. Lehtman: Öeldi seda, et see paragrahv on sisse võetud Riigikogu poolt, aga mitte seda, et see korda ei lähe. Riigivanem J. Teemant: See oli väikene ilustus härra Gustavson'i poolt.) Ei olnud mingi ilustus, vaid motiiv, millest tarvis on järeldusi teha. Ja mis on sarnase suhtumise tagajärg? Aga see, et Riigikogu eelarve-komisjon eelarve läbivaatamisel päris halatsemisväärilises seisukorras on. Eelarve-komisjonis vaadati läbi erieelarved väga omapäraselt: ainult aruandjail oli materjal käes. Teistel ei olnud mingisuguseid materjale. Ükski eelarve-komisjoni liige ei olnud neid näinudki — aruandjad kandsid need komisjonis ette. Arusaadav, et õigest arutamisest ei saanud siin juttugi olla, vaid kuulati moepärast ära ja võeti vastu. Muidugi võib sel teel eelarve läbivaatamist kiirustada, aga siiski ei tohiks nii kaugele minna, et selle läbivaatamise kiirustamiseks isegi materjalide paljudamine tarbetuks loetakse. Sellepärast arvan mina, et rahaministeerium peaks lugema endale enam siduvaks need eelarve seaduse paragrahvid, mis käsivad erieelarvete arutamise korda.

Rahaminister L. Sepp: Väga lugupeetud herrad Riigikogu liikmed! Härra Gustavson'ile oleks mul vastata järgmist: minu arvates ei ole nõutud midagi erakorralist, sest käesoleva aasta jooksul on valitsus saanud volituse, et võib koondamisi oma äranägemise järgi ette võtta ja ühe ametkonna ülesandeid teise peale üle viia. Kui valitsus arvas võimalikuks koondamise läbi tolli ja piirivalve valitsused ühendada, siis oli see otstarbekohane samm, kuid seda ei saadud sellel kohal läbi viia, sest selleks oli teisi volitusi tarvis, kuna piirivalve peavalitsus töötab veneaegse piirivalve erikorpuse seaduse alusel. Loomulikult on piirivalvel seal ka sedavõrd suured funktsioonid ja koosseisud ette nähtud, mis ühendamise juures sugugi tarvilikud ei ole. Kui aga valitsusele seda volitust anda ei tahetud, siis loomulikult jätab valitsus selle koondamise tegemata. Selle sammuga on aga Riigikogu ära hoidnud selle kokkuhoiu, mis nende peavalitsuste ühendamine oleks anda võinud.

Mis puutub aga üldiste eriliste volituste andmise küsimusse, siis kerkis see siis üles, kui tuli küsimuse alla Riigikogu vanematekogus, kas on võimalik enne eelarvet koosseis-

sude seadust vastu võtta, või oleks tarvis anda vastavaid volitusi valitsusele, et valitsus võiks ajutisi koosseise maksma panna. Sellest välja minnes siis valitsus esineski eriliste volituste nõudmisega koosseisude maksmapanemiseks. Kui aga pärast Riigikogu vanematekogu arvas, et otstarbekohasem on koosseisud vastu võtta kiires korras Riigikogu poolt, siis loomulikult kaotas ka volituste nõudmine oma mõtte, ja valitsus on selle eelnõu tagasi võtnud. Kui see kiri ei ole veel komisjoni jõudnud, siis loomulikult jõuab ta lähemal aja.

Mis puutub eelarve seaduse paragrahvidesse, mis käsitlevad erieelarvete vastuvõtmist ja teadmiseks võtmist Riigikogu poolt, siis tekitasid need minu teada just Riigikogu komisjonis raskusi oma selgusetusega, ja kui selgitati, missuguses korras erieelarveid vastu võtta tuleks, siis küsiti ka rahaministeeriumilt seletust, mis rahaministeerium arvab, kuidas tuleks eelarve seaduse nende paragrahvide juures talitada. Rahaministeeriumi esitaja ütles, et mina ei tea, nende motiivid pole meil teada, sest Riigikogu ise võttis need paragrahvid seadusesse ja peaks nüüd teadma, missuguses korras nende paragrahvide järgi talitada tuleks.

Kui neid ei paljundatud ja erieelarvet kätte ei saadud, selles ei tohiks rahaministeeriumi praegusel korral süüdistada.

O. Gustavson (stp): Härra rahaminister eksib, kui arvab, et tema poolt esitatud riigiasutuste töö koondamise seaduse täiendamise seadus ja praegumaksev seadus üks ja sama on. Ma mäletan väga hästi, kui 1924. aastal esimest korda töö koondamise seadus päevakorrale kerkis. Siis oli praegune Riigikogu esimees Karl Einbund see, kes toonitas, et vaevalt mõeldav on lubada Vabariigi Valitsusele erivolitusi sinna maani, et ta võib hakata seadustes ettenähtud asutusi ümber koondama, ühendama jne. Sealt poolt rõhutati seda eriliselt. Ja tagajärg oli see, et Vabariigi Valitsusele vaid õigus anti riigiametnikke ja -teenijaid ametist vabastada, nende kohti vakantsiks jättes. 1925. aastal võeti vastu töö koondamise seadus, mille § 1. p. b ütleb, et Vabariigi Valitsusel on õigus ühe asutuse ülesandeid teise asutuse peale panna, kui see maksvate seadustega keelatud ei ole ja selleks üle kanda ühest asutusest teise tarvilik arv ametkohti ühes ametnikkudega, teenijatega jne. Siin on tõesti samm edasi mindud volituste suurendamises. Aga see, mis rahaministri läinud aasta detsembrikuu ettepanekus leidub, on midagi muud, see on palju kaugemale ulatavam, kui praegumaksev riigiasutuste töö koondamise seadus. Teie näete, härra raha-

minister, et Riigikogu ei saanud Teile nõutud volitusi anda, ta ei saa neid anda nii kaua, kui tema tahab maksvatest seadustest lugu pidada. Aga eile õhtul näitas Riigikogu enamus, et tema ka siin risti ette ei löö, kui on läbi suruda mõned krediidid, mis ei põhjene maksvaid seadusil, nõnda nagu eelarve seadus seda nõuab. Teile võib õnne soovida, härra rahaminister. Teie mõtteviis leiab poolehoidu.

Mis puutub erieelarvetesse, siis arvan ma, et kõik nõutavad erieelarved siiski esitatud ei ole. Minu teada on, näiteks põllutöeministeeriumil terve rida fonde, mille kohta Riigikogu juhatuse ei ole saanud neid materjale, mis nõutavad. Ma ei taha öelda, et ainult rahaministeerium siin oleks süüdi. Kuid kahtlemata tuleb Riigikogul ja rahaministeeriumil leida korralik tee selleks, et täita eelarve seaduse §§ 17. ja 29. nõudeid. Praegu on aga nende paragrahvide täitmine enam kui puudulik.

Chr. Kaarna (töer): Austatud Riigikogu liikmed! Riigikogule Vabariigi Valitsuse poolt esitatud 1927./28. a. eelarve erakorraliste kulude ossa oli muuseum võetud toetus uute elukorterite ehitamiseks 10.000.000 marka. Põhjenduse osas on selle summa kohta järgmine tähendus: „Toetuseks elukorterite ehitamisel ehitavatele ühingutele, arvesse võttes valitsevat korterikitsikust ja maksvaid palgaolusid.“ Eelarve-komisjoni vastav alamkomisjon püüdis selgusele jõuda, missugustelt seisukohtadelt ja lähtekohtadelt välja minnes on see summa eelarvesse võetud ja kuidas seda mõeldakse kasutada. Härra töö-hoolekandeminister oli nii lahke ja andis alamkomisjonile seletust, mille lõpuotsus oli järgmine: praegu puuduvad iga-sugused kavad ja määrused, sest valitsusel ei ole veel teada, kas seda summat antakse või mitte. Kui summa vastu võetakse, siis töötatakse määrused välja, siis alles selgub, kuhu seda summat anda, osa sellest summast läheks maale, osa linna. Ei olnud seisukohta ega nõudmist, et summa läheks kas ainult linna või ainult maale, vaid ta võib minna ühele ja teisele poole. Eelarve-komisjon ei olnud selle nimetusega päri, kuigi alamkomisjoni poolt seletati, missugustel motiividel see summa toetuse nime all eelarvesse oli võetud. Ja seal, mõne minuti jooksul...

Juhataja **R. Penno**: Kõneleja, see ei puutu korralistesse kuludesse.

Chr. Kaarna (töer): Ma räägin üldse rahaministeeriumist. (Hüüded paremalt poolt: Ei kuule midagi, palutakse kõvemini!) Summa, millest ma räägin, ei

ole küll rahaministeeriumi korraliste kulude osas, kuid ma tahan selle summa käsitamise puhul puudutada üldist ehituslaenu poliitikat ja tegevust, mis puutub rahaministeeriumi alasse. Sellepärast on ükstapuha, kas see summa on rahaministeeriumi korralises või erakorralises eelarves, kas ta on rahaministeeriumi või mõne muu ministeeriumi eelarves. (Riigivanem J. Teemant: Kui nii laialt seletame, siis ei tea kuhu satume. Nii laialt meie ei saa seletada. See on üldine vaidlus, nüüd võetakse üksikasjalikult läbi.) Eelarve-komisjoni enamus leidis, et riigi raha kinkimisest juttugi ei või olla. Toetused, see tähendab kinkide andmine niihästi elukorterite kui ka teiste hoonete ehitamiseks peaksid ära jääma. Juttu võivad olla ainult laenudest. Ja mõne minuti kestel muutis eelarve-komisjon valitsuse poolt ettepanud redaktsiooni: 10.000.000 protsendita laenuks väikekorterite ehitamiseks, tähendab — toetus muudeti protsendita laenuks, mille juures öeldi, et komisjoni arvates peaks selle fondi tarvitamine sündima erimääruste alusel, ja et sellest fondist tuleks laenu anda elukorterite ehitamiseks nii maal kui linnas. Ma oleksin võinud nendest numbritest mööda minna, neid üldse mitte nimetades ja kõneleda ehituslaenu poliitikast üldse, siis ei oleks juhataja minule takistusi teinud. Aga mina arvan, et meil ei tarvitse vormaliteidte taha pugeda, vaid ütleme otsekohe, mida öelda on. Tahaksin küsida, kuidas mõeldakse meil laenuandmist elukorterite, — nimetatagu neid väikesteks või suurteks korteriteks, — ehitamiseks lahendada. Juba üsna ammu määrati Riigikogu poolt 10.000.000 marka elukorterite ehitamiseks maale. Seda summat ei saanud Vabariigi Valitsus kauema aja jooksul välja anda, sest puudus vastav seadus. Kui hiljem seadus tuli, siis töötati määrused välja ja nendest, mis 17. märtsil s. a. ilmunud, näeme nüüd, missugustel tingimustel mõeldakse sellest 10.000.000 laenu anda. See laen läheb maale väljaspool linnu ja alevite administratiiv-piire ja tema pealt võetakse, nagu ütlesin, protsente. Nüüd määratakse jälle 10.000.000 marka, millest lubatakse anda ka maale. Küsimine nüüd: kes saab protsendita laenu ja kellele antakse protsendiga laenu? Millised põhjused võivad siin mõõduandvad olla, ja kuidas saab üldse nii talitada?

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Kaarna, juhin Teie tähelepanu sellele, et II lugemisel antakse sõna ainult nende summade kohta, mis on kõnealiolevas eelarve-osas. Palun kõnelda ainult sellest osast, mis on praegu kõne all.

Chr. Kaarna (töer): Ma võin need summad nimetamata jätta ja kõneleda sellest, kas on sarnane seisukord loomulik, et laenudest, mis lähevad korterite ehitamiseks, on ühed protsendiga ja teised protsendita laenud, niihästi linnas kui ka maal. Aga mul on veel üks teine küsimine. Kuidas sünnib selle summa väljaandmine? Eelarve-komisjoni arvates peaks selle fondi tarvitamine sündima erimääruste alusel. Kas selleks on eriseadust tarvis või mitte? Varematal aegadel eelarvesse võetud summased ei hakatud enne välja andma, kui vastav seadus oli ilmunud. Nüüd aga öeldakse, et vastava summa väljaandmine sünnib erimääruste alusel. Et laharvamisi ei tuleks ja et Vabariigi Valitsusele ei hakataks etteheiteid tegema summa väljaandmise või mitteväljaandmise pärast, siis on tarvis kindlalt ära öelda, kas selle summa kohta peab tulema eriseadus, või on valitsuse käed täiesti vabad, see tähendab, võib korraldada laenuandmist erimäärustega, ilma seaduseta?

Juhataja **R. Penno**: Faktiliseks märkuseks on sõna rahaministril.

Rahaminister **L. Sepp**: Rkl. härra Kaarnale teatan, et tema poolt tähendatud Mk. 10.000.000.— protsentideta ehituslaenudeks ei ole rahaministeeriumi eelarves, see on esitatud töö-hoolekandeministeeriumi eelarves. Eelarve-komisjonis pandi küll see summa ajutiselt rahaministeeriumi eelarvesse, kuid lõpulikult paigutati ta töö-hoolekandeministeeriumi eelarvesse tagasi. Sellepärast ei või tulla rahaministeeriumi süüdistama selles osas, mis tema alla ei kuulu, vaid mis kuulub hoopis teisele ministeeriumile. Pean ütleva, mille see tekst, mis Riigikogu komisjoni poolt ette pandud, sugugi ei meeldi, ja sellepärast olen algatanud seaduseelnõu, mis sellele ülesandele uue sisu annaks. Aga ikkagi ei saa rahaministeeriumi süüdistada, kui mõne teise ministeeriumi eelarves on summa, mis teiste tingimustega kasutatav, kui rahaministeeriumi krediidisummad. Need on kaks isesugust asja isesugusteks otstarveteks.

Juhataja **R. Penno**: Hääletamisele tuleb härra rahaministri ettepanek. Kui see vastu võetakse, siis langeb ära peatükk V sel kujul, nagu ta komisjoni poolt esitatud. Rahaministri poolt esitatud ettepanek on järgmine: Võtta eelarvesse:

„Ptk. V. Tolli peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1. Teenistustasu . . . Mk. 930.000.—
§ 2. Ametsõidud . . . „ 50.000.—

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	Mk.	30.000.—
§ 5. Ametnikkude ja teenijate varustus	„	1.329.200.—
§ 8. Kantseleikulud	„	1.747.000.—
§ 9. Majapidamine	„	56.000.—
§ 12. Vallasvara	„	15.000.—
§ 90. Segakulud	„	10.000.—

 Tolli peavalitsuse kesk-
 asutus Mk. 4.167.200.—“

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud, seega peatükk V vastu võetud sel kujul, nagu rahaminister ette pani. Seega vähenevad rahaministeeriumi korralised kulud 106.754.300 marga võrra. Panen hääletamisele rahaministeeriumi korralised kulud vastavate parandustega, nii et lõpusumma oleks 522.843.000 marka. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rahaministeeriumi korralised kulud vastu võetud.

Kaasaruandja **A. Veiler** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu kaubandus-tööstusministeeriumi korralised kulud (vaata lisa nr. 3, lhk. 8—9).

Kaasaruandja **L. Raudkepp**: Haridusministeeriumi eelarve esitati Vabariigi Valitsuse poolt üldsummas 624.673.800 marga suuruses. Eelmisel aastal oli haridusministeeriumi eelarve kogusumma 608.799.400 marga suurune. Sellest näeme, et 1927./1928. a. eelarve möödunud aasta eelarvest 15 miljoni marga võrra suurem on. Eelarve-komisjon suurendas eelarvet, mis esitatud Vabariigi Valitsuse poolt, veel 115.259.200 marga võrra selle tõttu, et ametnikkude ja teenijate palku tõsteti, samuti ka õpetajate palku umbes 25% võrra, senikaua, kui õpetajate palgaseadus välja töötatakse ja Riigikogu poolt vastu võetakse. Nüüd tuleb aga õpetajate palku õpetajate palgaseaduse alusel veel rohkem suurendada, nii et sellele praegusele eelarvele tuleks juurde 30 miljonit.

Haridusministeeriumis on koondamine läbi viidud, nimelt on majandusosakond ja rahvusvaheline sekretariaat ühendatud keskasutusega, sellepärast on ka peatükkide arv kahe võrra väiksem, 5 asemel on nüüd 3 peatükki. Eelarve-komisjon arutas ka üht sooviavaldust, mis käib seminaride kohta ja mis kõlab järgmiselt: Riigikogu avaldab soovi, et haridusministeerium asuks seminaride koondamisele.

Eelarve-komisjon leidis, et koondamine läheb liig pikalt edasi. Juba kahe aasta eest

tehti algus seminaride suhtes, aga seni on ainult kaks klassi Tallinna seminari juures ära jäetud. Nende andmete põhjal, mis haridusministeeriumist saadud, ja millega komisjon arvestas, nende põhjal leidis komisjoni enamus, et seminaride koondamine peaks kiiremini minema. Meie riik ja kool võiksid kolmest seminarist küllalt õppejõude saada, ja pedagoogiume võiks olla üks kuni kaks. (J. Voiman, stp: Belarve-komisjon lükkas ju selle sooviavalduse tagasi!— L. Johanson, stp: Komisjon lükkas ju selle sooviavalduse tagasi. O. Gustavson, stp: Aga Teie ei saa siis oma isiklike arvamisi komisjonile külge pookida!)

Juhataja **R. Penno**: Palun aruandjat mitte segada. (J. Voiman, stp: Aga kui ta räägib, mis õigus ei ole!)

Kaasaruandja **L. Raudkepp**: Mina nimetasin seda sellepärast, et sellest oli kõige rohkem kõnet eelarve-komisjonis. Sooviavaldus lükati küll enamusega tagasi. Asun üksikasjalikule lugemisele.

(Kaasaruandja **L. Raudkepp** kannab ette haridusministeeriumi korralised kulud (vaata lisa nr. 3, lhk. 10—12).

A. Usai (stp): Lugupeetud rahvasaadikud! Pean tarvilikuks teha mõned märkused meie hariduspoliitika kohta. Vaevalt saab eitada tõsiasja, et hariduse sihid kõige tihedamalt on seotud elu sihtidega. Elu määrab ära hariduse sihid, ja haridus omalt poolt mõjub elu arendamise peale. (J. Tõnisson, rhv: Kas see lõpusummaga kokku käib? Seda oleks pidanud pealkirja juures rääkima!) Mina võtsin kohe sõna.

Saades teatud pildi hariduse seisukorra kohta, võime meie saada ka vastava pildi rahvaelu ja seltskonnaelu arenemise kohta.

Missuguse pildi võiksime saada meie seltskonna- ja riigielu arenemise kohta, kui meie vaatleme hariduse seisukorda meie Eesti vabariigis? Kõigepealt tuleb tähelepanu juhtida meie koolide materjaalse või ainelise seisukorra peale. Millised on meie koolimajad? Kui meie rändame kuskil võõras riigis, siis pöörame eestkätt tähelepanu sellele, missugused on seal koolimajad. Selles mõttes on meie seisukord väga kurb. Möödunud kooliaastal oli koolinõunikkude aruannete järgi tervishoidlikult häid koolimaju ainult 177, rahuldavaid 696 ja halbu 591. Et need koolid kõige halvemini mõjuvad õpilaste tervise peale, sellejuures pole mingisugust kahtlust.

Toon mõned näited koolimajade seisukorra üle Petserimaal. Mul puuduvad andmed teistest maakondadest. Seal korraldasin ma ankeedi koolimajade kubatuuri kohta. Nii on Petserimaal kaks klassi, kus oli kubatuur üks kantmeeter, 39 klassil oli kubatuur 1—2 kantmeetrini, 72 klassil 2—3 kantmeetrini, 34 klassil kuni 3 kantmeetrini, 19-nes koolis oli 4 kantmeetrit, 7-mes klassis 5—6 kantmeetrini ja 4 klassis 6—7 kantmeetrini. Ainult 11 koolil oli nõutav kubatuur, sest normaalolukorras peaks olema 6—7 kantmeetrit 1 õpilase kohta.

Samuti on viletsad valgustuse olud, sest normaalolukorras peab põranda ja akende pindala vahekord olema vähemalt 1:5. Petserimaal tuleb ette aga klasse, kus vahekord 1:30, 27 klassis oli vahekord 1:20 kuni 1:15, 38 klassis — 1:14, 32 klassis — 1:9, 15 klassis 1:5 ja 23 klassis — 1:4. Valgustuse oludes jätavad meie koolid lõpmata palju soovida. Ka sisemaal ei ole paljudes koolides seisukord kaugelgi parem. Et sarnased klassid rõhuvalt ja negatiivselt mõjuvad õpilaste tervisliku seisukorra peale, sellejuures ei ole mingit kahtlust. Ja mitte üksnes õpilaste vaid ka õpetajate tervislik seisukord kannatab. Paljud õpetajad on jäänud tiisikushaigeteks just viletsate klasside tõttu.

Kui vaadelda õpilaste tervislikku seisukorda, siis on see vilets. Aruanded Petserimaa kohta näitavad, et umbes 50% õpilastest on haiged ja suur protsent kopsudega, mis oleneb külmetamisest. (M. Laarman, põl: Kliima on vist halb.) Eriti on viletsad Petserimaa koolid, kus õpilased istuvad palitutes ja kasukates, kindad käes, ning ei suuda õppetööst tõsiselt osa võtta. Kuid ka teistes maakondades, Saaremaal ja Läänemaal, tuleb küllalt halbu koolimaju ette. Selleks, et kirjeldatud olukorda parandada, ei ole midagi tõsist ette võetud. Koolimajade ehituslaenu fondi määratakse äärmiselt väikesed summad. Käesoleval aastalgi ainult 25 miljonit marka, kuna tarvidus nende summade peale suur on. Nagu ajakirjandusest teada, on omavalitsuse asutuste poolt laenu nõutud üle 200 miljoni marga. Muidugi mõista, sel teel ei ole meil võimalik kunagi nii kaugele jõuda, et saada vabariigis korralikud koolimajad, kuna ometi hariduse edule, eriti niisuguse väikese rahva juures, nagu meie oleme, tõsist tähelepanu tuleks juhtida, sest sel teel on ainult võimalik kindlustada oma riikliku iseseisvuse alusmüüre ja luua vastava seisukoha ka kultuurrahvaste peres. Öeldakse, et meil ei olla selleks summaksid olemas, riik olla vaene jne. Aga kui meil on tarvis raha teisteks otstarveteks, näiteks sõjavarustuse tarvis, siis raha

leidub. Kaitseliidu tarvis leiti 200 miljonit marka erilise maksu näol. (K. Päts, põl: See on Teil nüüd pinnaks silmas! — Riigivanem J. Teemant: Mis Teie hakkate kõnelema asjadest, mida Teie ei tunne, jätke see rahaministri asjaks!) Mina ütlen ainult — kui leitakse summaksid teiste alade jaoks, mis muidugi ka väga tarvilikud, siis peab ka hariduse jaoks leidma. Miks peab siis just haridus vaesekslapseks jääma. Mina ei ütle, et kaitseliidu jaoks raha tarvis ei oleks, kuid ka koolimajade ehitamiseks, ka koolimajade fondi loomiseks tuleks mõni eriline maks seadusandlikult läbi viia. Ometi peab tunnistama, et riikliku iseseisvuse mõttes on just haridusel eriline tähtsus. Riigi julgeoleku mõttes on haridusel eriline tähtsus, ja hästiharitud kodanik võib paremini kindlustada riigi julgeolekut, kui hea relvastus ja mitteharitud kodanikud. (J. Tõnisson, rüh: Praegu on nii rasked ajad, praegu ei või niisugust maksu peale panna.) Aga parandusi lükatakse ikka ühest aastast teise, ja ei ole nähtavasti tahtmiski koolide ainelist seisukorda parandada.

Siis edasi peab ära märkima üldse vankumist meie koolipoliitikas, mida võib iseäranis jälgida keskkoolide koondamise küsimuses, mis ei sünni küllalt kavakindlalt ja millest ajakirjanduses palju kõnet olnud. Meie keskkoolide võrgu arendamisel ei ole põhimõtteid selged. Mingisugune vahekord peaks olema üld- ja kutsehariduse vahel? Kuid meil puudub kindel kava selle kohta. (Vahelhüüe paremalt poolt: Pole küllalt kindel järevalve!) Mis puutub järevalvesse, siis ei pruugi teil sellepärast muret olla.

Edasi võiks ära märkida õppekavade ülekoormatust. Algkoolid on selles suhtes siiski paremas seisukorras: siin on rohkem järjekindlust. Kuid keskkoolid on üle külvatud kõiksugu õppekavadega. Algkoolidele on antud raamkavad, mis võimaldavad lähemas tulevikus välja töötada õppekavad, mis tuntavalt hõlbustavad tööd. Keskkoolis valitseb aga õppekavade suhtes igasugune kindlus. Seal on vastu võetud õppekavad 1923. aastal, 5. II 1924. a., 1. X 1924. a., 5. V 1925. aastal, misjuures neid kavasid on nimetatud: minimaalkavad, maksimaalkavad, ülemineku-kavad, normaalkavad, jne. Eit kuidagi viisi ühendada neid mitmekesiseid õppekavu, on möödunud aastal antud ringkiri, mis tahab ära määrata õppekavade käsitamist. Õpetajad ei suuda orienteeruda õppekavade rohkuses, tekivad suured segadused nende käsitamisel, sellepärast sünnib nähtus, et igaüks töötab omaette ja omal algatusel. Eriti meie

õppekavades tuleb ära märkida aine rohkust, mis muudugi mõista ei võimalda edukat õppetööd. Peab tähendama, et eestkätt tahetakse saavutada teadmiste rohkust, kuna teadmiste kvaliteet jäetakse hoopis tahaplaanile. Keskkoolides tuubitakse õpperaamatuid suure hoolega. Ei ole võimalik aine rohkuse tõttu põhjalikult läbi töötada õppematerjali, ja viibides keskkooli klassides, näed, kuidas noored inimesed suure vaevaga vastavad seda, mida nad pähe on tuupinud. (J. Tõnisson, rhv: Keskkool ei ole üle koormatud.) Väga üle koormatud! (J. Laidoner, põl: Teistes maades on palju suuremad programmid.) Töökooli põhimõte on — rohkem läbi töötada õppeained, mitte piirduda ainult mälutööga.

Ma mäletan hästi, et praegune haridusminister, kui ma ei eksi 1924. aastal kõneles ühes riigi eelarve-kõnes, et õppekavad on äärmiselt üle koormatud, et sunnitakse õpilasi nimelt tuupima, et väsimus valdab noori inimesi. Seda tunnistas omal ajal, 1924. a., nüüdne haridusminister. Kasvatav õpetus, mis peaks olema kooli siht, jääb igatahes tagaplaanile maksvate õppekavade juures. (Vahelhüüe J. Tõnisson'i, rhv poolt.) Härra Tõnisson, vaadake neid töid, mida kirjutavad keskkooli lõpetajad, siis igatahes teie leiate, kui võrd on välja arenenud õpilased: nimelt arenematus paistab silma. Arenemist võib saavutada ainult materjali läbitöötamise kaudu, kunagi mitte muul teel. Paremas seisukorras on siiski õpe- ja kasvatustöö mõttes algkool. Siin on rohkem vastu tulnud elunõuetele, on antud raamkavad. Ka siin peab ühe tendentsi ära märkima ja nimelt: algkooli tunnikavades on vähendatud loodusloo tundide arvu ja suurendatud usuõpetuse tunde. Selle vastu ma ei vaidle, kui usuõpetuse tundide arvu suurendati 5 klassis, kuid loodusloo tundide vähendamise vastu tuleb kindlasti vaielda, sest see on õppeaine algkoolis, mis õpilasi eriti huvitab. Siin on reaalsete asjadega tegemist, mida õpilased vaadelda võivad. Loodusloos tutvunevad õpilased looduse nähtustega, mis eelolevas elus neil tingimata tarvilik.

Meie haridusel puudub kindel stiil, puudub see koonduspunkt, mis seoks üksikud õppeained üheks tervikuks. (Chr. Kaarna, tõer: Piibel on koonduspunktiks!) Siis küll, kui piiblit lugeda koonduspunktina. Teiste maade haridustegevuses võime leida kindlat tendentsi. Võtame näiteks Inglismaa. Siin on hariduse peale suurt tähelepanu pööratud. Koolides kasvatatakse õigustunnet, ja terve kasvatamise protsess sihib selle poole, et nimelt väärtuslikke kodanikke kasva-

tada. See ongi stiil Inglise hariduses. (K. Päts, põl: Inglise haridus ei ole sugugi ühestiiline.) Saksamaal seisab kõrgel teaduse hindamine. Üldtendentsi on tõesti raske ära määrata. Meil aga, võib olla, tahetakse seda koonduspunkti või stiili militarismis näha, mida kooli tahetakse viia. Meil kõneldakse ka veel rahvuslikust kasvatusest, kuid see on ainult sõnade tegemine. (Vahelhüüe keskel.) Kuid nii, kuidas meil kasvatustööd teha püütakse, nii meie sihti kätte ei saa. Meie haridussüsteem on täiesti ilmetu, ei ole ka kindlat süsteemi hariduspoliitika sihtjoontes. (J. Tõnisson, rhv: Teie vaadake, kui rahvuslik Inglismaa kool on!) Kuid see on saavutatud hästikorraldatud õppetööga. (Vahelhüüe keskel.) Hea õppetööga võime ka meie kasvatada häid kodanikke, kuid praeguse süsteemiga ei saa meie seda teha. Eesti koolides õpetatakse Eesti ajalugu, Eesti kirjanduslugu jne. Väärtuslik on selle juures aga nõue, et õpilased ei koormaks end ajaloo ja kirjandusloo tuupimisega, ei koormaks üksi oma mälu, vaid et nad käsitava aine läbi töotaksid, mis esile kutsuks vastavad läbielamused, sest ainult läbielamuste kaudu on võimalik sisendada kasvatavat elementi.

See oleks lühidalt, mida tahtsin ära märkida hariduspoliitika kohta.

Tahaksin veel mõned märkused teha Petserimaa välis hariduse kohta. Nimelt kõnelen mina kapitalist, mis on määratud piiriäärsete maade kultuurilise tasapinna tõstmiseks. See kapital on olemas ja seda juhitakse kolmest ministrist. Kuid missugused summad on antud piiriäärsete maade kultuurilise tasapinna tõstmiseks, sellest ei ole meil, piiriäärsetel elanikkudel, aimu. Meie vähemalt ei tea, et oleksime viimasel ajal sellest kapitalist midagi saanud. 1922. aastal sai Petserimaa koolivalitsus, kui oli haridusministriks A. Veiderman — 1.000.000 marka õppevahendite muretsemiseks algkoolidele ja umbes 900.000 marka koolimajade remonteerimiseks.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Usai, piiriäärsete maade kultuurilise edenemise kapital kuulub erakorralistesse kuludesse, palun praegu korraliste kulude juurde jääda.

A. Usai (stp): Siis võtan sel puhul sõna, kui praegu ei ole võimalik sellest rääkida.

Juhataja **R. Penno**: Kuna Riigikogu koosolek on kestnud kaks tundi, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 19.15 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 19.40 min.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**.
Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

J. Klesment (stp): Ma teen haridusministeeriumi eelarve juures järgmise ettepaneku: Peatükk III. Teaduse- ja kunstipeavalitsus. A. Keskasutus. § 15. Kultuuriline toetus — suurendada 1.200.000.— võrra. Sellest „Draamastuudiole“ 300.000 marka. „Töölisterile“ 400.000.— ja kunstikool „Pallasele“ 500.000 marka.

See on õieti ettepanek, mille vastu võttis vastav eelarvealamkomisjon. Eelarve üldkomisjonis lükati see suurendus-ettepanek tagasi rohkem vormilistel põhjustel, kuna ei saadud ära näidata summat, millega toetusrahade suurendusi katta. Ma kavatsen haridusministeeriumi erakorralise eelarve juures ettepaneku teha, selle summa võrra vähendada erakorralisi kulusid, ja nimelt peatükk I. § 2. „Toetus piiriäärsete maade kultuuri edendamiseks.“ Seda ettepanekut ei saa ma teha nüüd, vaid teen selle erakorraliste kulude eelarve arutamise juures. Eelarve üldkomisjonis ei oldud sisuliselt minu poolt esitatud toetuste suurendamise vastu, ei vaieldud selle vastu ka sisult valitsuse esitaja, härra haridusminister. Ja nagu ma tähendasin, lükati ettepanek tagasi ainult vormilistel põhjustel.

Meile on kõigile selge, et meie kultuurilised asutused ei saa ilma suurema riikliku toetuseta elada, meie kultuuri ja kunstiasutuste seisukord on üldse väga halb. Sellel põhjusel suurendas eelarve-komisjon toetust „Estoonia“ ja „Vanemuise“ teatrile, jättes aga liiga väikesed toetused teistele, ka väga tarvilikkudele kultuurasutustele.

Mis puutub eriti „Draamastuudiosse“, siis on see meil ainuke näitelavategelaste ettevalmistuse kool, millest võiks välja kujuneda meie teatrikool, ilma milleta oleks meil teatrielu tulevik vaevalt mõeldav. See asutus on varemalt suuremaid toetussummasid haridusministeeriumilt, Riigivanemalt ja Tallinna linnavalitsuselt saanud. Nüüd on aga need toetused kokku kuivanud 200.000 marga peale, mis eelarve-komisjoni ettepanekul temale kavatsetakse anda. See summa on väike, ja ei jätku selle asutuse ülevõltpidamiseks. Kui ettepanek suurendus 300.000 marga võrra vastu võetakse, siis aitaks see kaasa, et selle asutuse tegevust ei lõpetata. Teatavasti on „Draamastuudio“ tulnud hulk teatritegelasi, suurem osa nendest on ka jäänud näitelavale. Spetsiaalhariduse saanud teatrijõude on meil aga hädasti vaja.

Mis puutub „Töölisterisse“, mille toetust teen ettepaneku suurendada 400.000 marga võrra, siis võtab selle asutuse kohta sõna pikemalt minu parteisõber, minu poolt olgu vaid öeldud, et see on meil ainukene teater, kus korraldatakse odavahinnalisi töölisetendusi, nii et temale toetuseandmine väärrib tähelepanu. Töölisterid on meil Tallinnas, Pärnus, Tartus ja Narvas.

Kunstikool „Pallasele“ on haridusministeerium esialgsesse eelarvesse võtnud toetusena 2.000.000 marka. Rahaministeeriumi eelarve-komisjon on seda summat vähendanud 500.000 marga võrra. Selle summa on eelarve-komisjoni alamkomisjon uuesti üles võtnud, kuid eelarve-komisjoni pleenumis ei leidnud see poolehoidu. „Pallas“ on meil ainsam kunstikool. Ilma kunstikoolita meie kunstielu ette kujutada aga ei saa. Kui meie siin nüüd seda toetust 500.000 marga võrra ei suurenda, siis ei saaks see kool üldse areneda. Kunstnikud võivad ju küll haridust saada väljamaal, kuhu meie aga raha puudusel inimesi õppima saata ei suuda. Selles koolis valmistatakse ette ka meie koolide tarvis joonistuse õpetajaid. Õpilased on seal suuremalt osalt kehvadest klassidest, kes õpperaha ei suuda maksta ja nendele peab vastu tulema. Neil põhjustel arvan, et Riigikogus need suurendus-ettepanekud vastuvõtmist leiavad.

E. Kink (stp): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed. Teatrite toetussummana on käesolevasse eelarvesse võetud 12.700.000 marka. See toetussumma ei ole suur, ta peaks õieti veel palju suurem olema. Kuid suurem viga toetussummade andmisel seisab selles, et need toetussummad ei ole kunagi kindlad, vaid nad muutuvad, üks aasta on ühesugune, teine aasta teistsugune. Sellepärast ei saa ka ükski neist toetussummade saajatest teatritest kindlat tegevuskava luua. Loodetakse saada rohkem toetust, saadakse aga vähem ja see paiskab tegevuskava segi. Kuid on tarvilik siiski teatreid toetada. Teatreid võiks õieti võrrelda kirjandusega, samasugune eesmärk kui kirjandusel, on ka teatritel, võib olla vast selle vahega, et kirjandust loetakse mitukümmend korda vähem, kui vaatlejaid käib teatris. Sellelega oleks teater palju suurematele ja laiematele hulkadele kättesaadav. Usun, teatrid ei või tekitada sarnaseid poliitilisi kirgi, nagu võib olla mõned teised küsimused, ja teatri peale tuleks vaadata, kui üldkasuliku ettevõtte peale. Juba vanast ajast oli hulkade nõue: leiba ja lõbustusi. Inimene ei rahuldu üksi leivast, vaid nõuab ka midagi muud ja selleks on ühelt poolt teater. Meie teame kuidas mujal teatrid on palju rohkem arenenud, kui meil.

Meil on teatreid peale Tallinna ka mujal suuremates provintsilinnades, need provintsiteatrid said märksa vähem toetust, kui Tallinna ja Tartu teatrid. Kuid viimastel aastatel näeme, et teatri alal teatud tagasikiskumine maad võtab, osavõtmatu ilmsiks tuleb. Mis selle põhjuseks, keda selles süüdistada? Kas lava üldse ei paku enam vaatlejale seda, mis seal oodatakse. (J. Laidoner, põl: Pakub küll, aga rahvas ei taha vaadata.) Selles küsimus just on, mispärast rahvas ei taha vaadata, kas on selles lava süüdi, või on jälle võistlejaid mujal. Ja kui on võistlejaid, siis tuleks vaadelda, mis poolest ta alla jääb võistlejast, või nagu viimasel ajal ajakirjanduses, kus palju teatritest on kirjutatud, üks teatri-direktor arvab, et selle põhjust tuleb otsida mujalt ja leiab pääsetee turanismis. Siis kui kord turanism läbi lööb, siis alles ärkavat meie teater. Seni tulla käed rüppe panna ja oodata. Kui aga vaatleme üksikult ühe või teise teatri tegevust, siis näeme, et ühel teatril on rohkem edu, ta on elujõulisem, kuna teine vastupidi järjest rohkem tühjeneb, vaatamata selle peale, et need teatrid, kellel edu on, turanismist ei jaburda.

Ma võtaksin vaatlemise alla ühe provintsiteatri, jättes esialgu kõrvale Tallinna „Estoonia“. Võtan provintsiteatri sellepärast, et võrrelda teiste teatritega. Nimelt ei ole ülearune peatuda „Vanemuise“ möödunud aasta tegevuse juures, mille kohta alles hiljuti aruanne ilmus. Nii oli näiteks „Vanemuises“ 1926. a. sissetulekuid piletitest müügist saadud 4.700.000 marka. Sellejuures on toetustena saadud 4.491.000.—, kuid peale selle on ikkagi veel puudujääki 4.436.000 marka. Nii on õieti aastane puudujääk 8.927.000.—. Aga peale selle on „Vanemuisel“ olnud veel teisi sissetulekuid. Neil oli rahaline loterii, mis andis 5½ miljonit, kuid öeldakse, see läinud eelmiste aastate võlgade kätte. Mul ei ole eelmiste aastate aruandeid, et neid võrrelda saaks, kus oleksid suured väljaminekud ära tähendatud. Toetussummasid on saadud kultuurkapitalist, ja lõpuks kõigile sellele lisaks on „Vanemuisel“ oma maja. Mitte ainult maja, vaid ka näitelava, garderoob, juba täieliku sisseseadega olemas. Aga siiski on puudujääk ülisuur ja ei nähta, et see eeloleval aastal väheneks. Ajalehtedes ilmus nende eelarve, kus ette nähtud puudujääki 8 miljonit marka, millest loodetakse saada riigi eelarve korras 4 miljonit, linnavalitsus olla lubanud 1½ miljonit, kultuurkapital Tartu linnavalitsus 1½ miljonit; siiski veel 1 miljon puudujääki. Kuidas seal puudujääki võetakse, kuidas nendega arvestatakse, selleks on kujukas näide see, nagu ajalehes ilmus kirjeldus peakoosolekust, kus selgus, et on

eelarvest üle mindud 2½ miljoni marga võrra. 2½ miljoni marga võrra rohkem kulusid, kui eelarves ette nähtud. Kui kuskil riigiasutuses või erasutuses sarnane eelarvest üleminek on, siis ei anna see tunnistust muust, kui hoolimatusest, lohakusest, jne.

Ja missugused väljavaated on sellel teatril eeloleval hooajal? Loodetakse vähemalt, on kava tehtud, et tulusid on üle 7 miljoni. Kui vaatleme, kuidas tegevus viimase paari aasta jooksul olnud, siis näeme, et tulud vähemad on olnud, kui sellel aastal. Näiteks on 1926. aasta tulud vähenenud eelmise aastaga võrreldes rohkem kui 104.000 marga võrra, osavõtjaid oli vähenenud 5.800 võrra.

Osavõtjate arv on vähenenud 5.800 inimese võrra, vaatamata selle peale, et tervelt 11 etendust on rohkem antud, kui eelmisel aastal. See laseb oletada, et seisukord seal ei parane ei eeloleval ega järgmistel aastatel, kui sarnane teatri kasutamine edasi kestab.

Kui vaadelda, mida teater pakub, siis näeme, et on lavastatud kõigest 12 draamakomöödiat, on antud 66 etendust, peale selle operetid ja lasteetendused, kokku veidi rohkem. Need draama-komöödiad on sisse andnud kõigest keskmiselt 16.663 marka ja vaatlejaid on olnud kõigest 248 inimest. See oli „Vanemuise“ teatris, kuhu mahub 800 kuni 1000 inimest. Tähendab, on mängitud tühjale saalile. (L. Johanson, stp: Kes seal süüdi on?) Operetid on andnud 41.000 marka sissetulekut. Nagu ajakirjanduses oli jutt, tahetakse draama-komöödiad hoopis välja heita ja jätta ainult operetid. (J. Tõnisson, rhv: Seda kavatsust ei ole kuskil.) „Vanemuises“ on minu teada draamatrupp juba tegelikult lõhutud. (J. Tõnisson, rhv: Teie teadmine on väga puudulik.) Vähemalt on seal suur hulk draamanäitlejaid ära läinud. (J. Tõnisson, rhv: Ainult mõni üksik inimene on läinud.) Üksikutest inimestest seisabki trupp koos. Kui üksikud ära lähevad, siis on see tundemärk, et draamanäitlejate peale vähe rõhku pannakse. (J. Tõnisson, rhv: Ei suudeta küllalt palka maksta.) Draamategelastele ei ole palka maksta, aga operetitegelastele on. Aruande järgi selgub, et on iga etenduse kohta puudujääki veidi üle 55.000 marga. Opereti kohta vähem. Aga kui võtta ainult draama kohta, siis on see puudujääk veel palju suurem, sest keskmiselt selle aruande järgi tuleb iga etendus maksma 100.000 mk., kuid draama-komöödiat annab sisse ainult 16.600 mk. Siis on üle 80.000 draamatenduse peale juurde makstud. See peaks juba midagi ütleva. Kui arvatakse, et draama sugugi ei lähe, siis tooksin mina teised võrdlevad andmed, mis näitavad, et ta siiski läheb. Nii on „Töö-

listeater“ möödunud aastal lavastanud 4 tükki ning andnud 18 etendust. Neist 11 Tallinnas ja 7 maal. Ei saadud rohkem maal etendusi anda, sellepärast, et ei ole oma näitetruppi, vaid koostöös „Draamastudio“ trupiga, ja seal on inimesed ametis, neil on lavategevus kõrvaltöö, need inimesed ei saa mitte tarvilikul määral teenistusest vabaks. Ei saa sellepärast ka ringreisid korraldada. Et ringreisid korraldada, peab olema palgaline näitetrupp. Kuid siiski püüdis „Töölisteater“ ka maal ja provintsilinnades anda etendusi, ka sinna viia teatrit. Ja pärast nüüd selgub, et sinna jällegi oodatakse, et seal head mõju see avaldas.

„Töölisteatri“ etendustel olid pääsetähed 25—75 margani. Üheski teatris ei ole nõnda odavaid pääsetähti, ja Saksa teatri ruumidesse mahub palju vähem publikut kui „Vanemuisesse“, on müüdavaid kohti ainult 620. Aga need etendused andsid sissetulekut keskmiselt 20.000 mk. 20.000 mk. sel ajal, kui „Vanemuine“ oma suure saali ja palju kõrgemate hindade juures 16.000 sai. Aga missugune piletihindade vahel (J. Tõnisson, rhv: Seal on pääsetähed 15 margast peale.) Aga, härra Tõnisson, vaatamata sellele, et seal 15 margast hinnad peale hakkavad, on seal keskmiselt osavõtt 228 inimest. Aga see ka midagi ütleb. „Töölisteatri“ aga selle vastu on keskmine osavõtt 453 inimest igal etendusel. (J. Tõnisson, rhv: Ega pileti hinnad pole süüdi.) Muidugi mitte ainult pileti hinnad, vaid seal tuleb süüdi mujalt otsida. Mina arvan, et siin ei ole koht nüüd põhjalikult kaaluda seda küsimust ja neid põhjusi otsida. Mina tõin ainult näite, kuidas üks teater võiks väikese toetuse juures maksimaalset anda, teine aga, kes elab riigi miljonite najal, ei suuda midagi anda.

Sellelt seisukohalt välja minnes tuleb vaadata, kellele toetust anda, kellele mitte. Ma arvan, et ei tule selle põhimõtte järgi käia, nagu kord siit Riigikogu kõnetoolilt öeldud, et elujõuetutele tuleb toetust anda, vaid mina arvan, et just elujõulistele tuleb toetust anda, neile, kellest on näha, et neil tulevikku on ja nad läbi löövad. Peale selle tuleb arvesse võtta seda, et töölisteatri etendused ei saa nõnda palju tulu anda, nagu teiste teatrite omad ja seda sellepärast, et neis teatrites hinnad nii kõrged ei ole kui teistes. Tööliskonna seisukord on praegu väga raske. Teatriskäimine aga peab olema võimaldatud igale inimesele, et pärast tööd meelelahutust leida. Või arvate, et ta peab minema kõrtsi, enese täis jooma, et seal unustada päeva raskused, hädad ja mured? Ma usun, et selle juures ei võiks lahkavamis olla ja seda peaks töötavale rahvale lubatama. Öeldakse, et ka

teised teatrid korraldavad nõndanimetatud rahvaetendusi, odavahinnalisi, kuid ka seal on tühjus, suurem osavõtt siis, kui antakse odavahinnalisi operette. Mina ükskord läksin ka „Estoonia“ ette ja vaatasin, missugune see publik on, kes neil etendustel käib, ja nägin, et see on harilik operetil käiv publik. (L. Johanson, stp: Kõiksugu inimesi käib „Estoonias“. — J. Tõnisson, rhv: See on õigel!) Käib küll kõiksugu inimesi, aga kui „Estoonia“ ja „Vanemuine“ rahuldaksid kõike, siis oleksid meil töölisteatri ülearused. Aga meie näeme, et nad ülearused ei ole, vaid hädavajalikud on.

Ma loodan, et Riigikogu vastu võtab selle suurendus-ettepaneku töölisteatri kohta, mille minu rühmakaaslane tegi, sest see ei ole mahavisatud raha, vaid need summad kasutatakse kõige otstarbekohasemalt. Võib olla tulevikus ei tarvitaks töölisteatri suuremat toetust, kui neil oleksid omad majad ja sisseadad, mis on teistel teatritel. Aga et neil seda praegu ei ole, sellepärast on ka nende puudujääk paratamatu.

M. Laarman (põl): Mõne päeva eest arvustas Riigikogu liige pahemalt tiivalt, nimelt härra Piiskar, haridusministeeriumi tegevust ja üldse meie hariduspoliitikat, tehes selles suunas etteheiteid. Minule paistis, et suurem jagu etteheiteid küll suuresti liialdatud oli, kuid siiski ei saa salata, et osa tõtt neis etteheidetes leidus ja põhjendatud paistis olevat. Härra Piiskar süüdistas, et haridusministeerium oma töös küllalt järjekindel ei ole ja temal kaugem ettenägelikkus puudub. Järjekindlusetuse peale meie hariduspoliitikas juhiti ka veel tähelepanu teise pahema tiiva kõneleja, härra Usai poolt. Viimase kõneleja kõnet kuulates on imeks panna, et niisugused vastupidised vaated ja vastupidised mõtted ühes ja samas ametkonnas aset leiavad. Meie oleme kuulnud härra haridusministri kõnesid, kus toonitatakse, et meil peab rahvuslik kasvatus olema, ja kool peab riigile andma kodanikke, kes rahvust ning riiki austavad ja tema tulevikku parandada töötavad. Kuid nüüd tuleb riigiametnik, koolinõunik omas teises olemises Riigikogu liige, ja ütleb, et vaadake, rahvuslik kasvatamine on puhas tühi puru ja patriotism ajast maha käinud asi jne. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Ma võtan kokku härra Usai kõne mõtte, sest stenogrammi ei ole mul käepärast, ja kui ma öieti ei ole rääkinud, siis vast võtab härra Usai ise sõna ja annab seletust selle kohta, missugust hariduspoliitikat tema nimelt Petseris on teostanud ja õigeks peab. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Härra Johanson ütleb, et ma eksinud olen,

kuid kas annab näiteks sarnane teguviis tunnistust rahvusliku hariduse edasiviimisest, kui Petserimaal kooliõpetajaks pannakse nõukogude Vene alam. Nõukogude Vene alam on meie riigis kooliõpetajaks olnud, arusaadav, et rahvuslikku kasvatamist ei ole vaja. (Hulgalised vahelhüüded pahemalt poolt.) Kas koolinõunik härra Usai ka seda ehk seletaks, kuidas see meie koolipoliitikaga kokku käib. (A. Rei, stp: Kas koolinõunik paneb õpetajaid ametisse?) Ma seletasin millestki muust. Kas see käib meie hariduspoliitikaga ühte, et hulk Eesti lapsi sunnitakse Vene koolides õppima, veel enam, et Eesti koolid kinni pannakse Petserimaal. Mul on andmed. (Vahelhüüe J. Voiman'i, stp poolt.) Härra Voiman, Teie vast revideerite oma ütelusi. Minu arvates oleks härra Usai'l enesel enam õigust minu väiteid tulla ümber lükkama, kui nad tõele ei peaks vastama. Nii on tema Rootova kooli sulenud, samuti Irboskas, kus 20 Eesti lapse ümber enne on õppinud, kes aga nüüd peavad Vene koolides õppima. Arusaadav, meil ei ole koolinõunik Usai sõnade järgi ju rahvuslikku kasvatust vaja, mis jaoks siis Eesti keelt õpetada Petseri algkoolides. Kõige parem näide, et meil rahvuslikku kasvatust vaja ei ole, on see, et härra koolinõunik Usai laseb oma enese lapsed gümnaasiumi Vene osakonnas õppida. Nii saab härra koolinõunik oma ülesannetest aru. (L. Johanson, stp: Kool on eraasi, seal ei ole Teil pistmist!) See on arusaadav, kool on eraasi härra Johanson'i meelest. Meie anname siin riigi eelarves suuri summasid välja algkooli peale, aga härra Johanson'i meelest on kool eraasi. On ju arusaadav, et Petseri koolikorralduses väärnähtused olema peavad, sest härra koolinõunik ise istub rahliku näoga siin Riigikogus, ajab kõrget poliitikat — ega's kodus teda vaja ei ole. Vaadake, kuidas niisugust kahepoole mängu enesele lubatakse. Härra Usai kui koolinõunik on riigiametnik, kuigi ta ütleb, et ta seda ei ole, sest ei olla koosseisus ette nähtud koolinõuniku kohti. Ta peaks siiski oma otsekoheleid ülesandeid koha peal täitma, peaks koolide järele valvama, et neis õppetöö korralikult sünniks. Aga härra Usai tuleb siia, asub kõnetooli ja hakkab haridusministrile õpetusi andma, kuidas koolitööd juhatada. (A. Schulbach, tõer: Teie vaadake, et oma veskit hästi juhite, et ta pankrotti ei jääks!) Teie oma tatraveskisse pange veidi teri juurde, et ta tühjalt ei krabiseks.

Niisugused on Petserimaa koolinõuniku lood ja need on väga kurbloolikud lood. See ei ole niisugune mäng, millest härra Kink kõneles, ei ole draama, vaid see on juba tra-

göödia. Ma arvan, et härra Piiskar'i tähendus oli teataval määral põhjendatud, kui tema ütles, et meie koolipoliitikas teatud suun puudub. Mina ütlen ka, härra haridusminister, et meie koolipoliitikas peab teatud suun valitsema hakkama. Ma saaksin aru, kui koolinõunik ja minister ütleksid ühte ja sama, nimelt, et meil pole üldse rahvuslikku kasvatust vaja. Kuid siin on just vastupidi. Siin käivad seletused, kuigi nad ühe ametkonna poolt antud, üksteisele risti vastu. Ja sellest ei saa ma aru.

Õieti tahtsin mina, kui ma tänasel koosolekul sõna võtsin, ettepaneku teha ja üht paragrahvi parandada. Nimelt panen ette: peatükk II Riigi koolivalitsus. A. Keskasutus. § 1. Teenistustasu: a) määraliste palk 1.747.200.— vähendada 135.000 marga võrra. Põhjendus on järgmine: Omalajal avaldas Pärnu maakonnarõukogu elavalt soovi, et Pärnu maakonnas pandaks koolinõunikude suhtes teine kord maksma. Lugu on nimelt nii, et linnas, kus vähe koole oli, pisut üle kümne, oli nende koolide peal üks nõunik, ja maal, kus 135 kooli, oli ka üks nõunik ametis. Arusaadav, et linnas võis koolinõunik ühe päevaga kepi kätte võttes kõik koolid läbi käia, kuna maal ei olnud seda võimalik teha aasta jooksul. Arvati, et linna koolinõunik peaks osa maakonna koolidest oma revideerimise alla võtma. Kahjuks puudus siin aga mõjuv sõna, kes asja nõnda oleks korraldanud. Koolinõunik ütles, tema ei tahtvat maale minna, olevat kauge jne. Nii jäigi siis asi ja peab maa koolinõunik üksi maal ringi sõitma, kuna teine koolinõunik linnas sel ajal puhkab. Ma arvan, see on ju luksusasi, kui linnas mõne kooli jaoks eriti koolinõunik riigi kulul peetakse. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Aega on temal liiga rohkesti, nii et käib maal sagedasti agiteerimas ja poliitilist kihutustööd tegemas. Ma arvan, kui neil selleks aega jätkub, siis võtku nad oma kätte üks osa maa koolidest. Teie vaidlete selle vastu, et instruktorid ei tohiks kihutustööd teha, kuid Pärnumaal on lood isegi niisugused, et rahukohtunikud teevad poliitilist kihutustööd. Kuid mitte ainult instruktorite, vaid ka rahukohtunikude ja koolinõunikude kihutustööd maal ei saa otstarbekohaseks pidada.

M. Kurtschinsky (vn): Господа народные представители. Я хочу говорить по вопросу, который касается в сущности не слишком большого назначения из области бюджета, но который имеет большое принципиальное значение.

Когда подкомиссия по министерству народного просвещения рассматривала бюджет и когда рассматривались суммы,

назначаемые на культурные цели, на целый ряд начинаний в области искусства, то в числе тех предложений, которые были приняты для поддержания театров, как „Эстония“, „Ванемуйне“ и др., нами был выдвинут вопрос о том, что русское население имело бы основание надеяться на то, что и ему в области искусства будет назначена известная субсидия на дело организации русского театра. По тем данным, которые мы имели, на долю русского населения пришлось бы при пропорциональном распределении 950.000 марок. Но так как наше внимание обратили на то, что достать эти деньги трудно, то стали раздаваться против этого возражения. Докладчик депутат Раудкеп внес предложение об ассигновании на русский театр 500.000 марок. Мы удовлетворились этим, мы были скромны и поддержали это предложение, об ассигновании на русский театр 500.000 марок. В подкомиссии это и прошло, потому что принципиально возражений не было. Не возражал ни один из членов подкомиссии, ни представители министерства, указывали только на то, что суммы на это достать не легко. В таком виде вопрос был передан в бюджетную комиссию. В этой последней при докладе этого пункта указывалось, что данное ассигнование было принято большинством подкомиссии на основании доводов профессора Курчинского, при чем по этому поводу делались некоторые возражения, на которые мне тогда, по чисто техническим причинам не удалось ответить, однако вопрос этот тем не голосовался и был отложен до того момента, пока не решило вопроса о нахождении для этого средств правительство. И вот правительство, после некоторого периода своего обсуждения, такой возможности не нашло; однако правительство нашло же возможным увеличить субсидий театрам „Эстонии“ и „Ванемуйне“, на русский же театр ничего не осталось.

Возражения, которые мне делались, меня несколько удивили. Указывали, что если русские претендуют на выдачу субсидий на театр, то почему же не могут претендовать на то же немцы и шведы. Вопрос разрешается очень просто.

По данным официальной статистики русских в Эстии 91.000, немцев 18.000, шведов 7.000 или несколько больше. Тут мы имеем несравнимые величины: русские составляют значительную часть населения республики, другие же национальные меньшинства — только небольшую часть. Не-

которые говорили также: к чему выдавать субсидии. Если то или другое национальное меньшинство желает иметь театр, пусть содержит его на собственные средства.

Мы, господа, и хотим иметь театр на собственные средства. Те, кто говорят, что это не наши средства, заблуждаются; мы также как и остальное население страны платим налоги, мы отбываем воинскую повинность; в войсках немало солдат русской национальности и в случае надобности, достаточное количество русских, находящихся в составе армии, будут защищать Эстонскую республику — поэтому мы имеем право и на соответствующую пропорциональную поддержку в числе других и наших культурных начинаний.

Я не возражал, когда выдвигались предложения об увеличении субсидий театрам „Эстонии“, „Ванемуйне“, „Рабочему театру“ и „Драмастудио“.

Я считал, что для этого могут найтись средства.

Я не говорил, что если русское население не может пользоваться этими культурными учреждениями, так не надо их и поддерживать на общие средства, в том числе и русского населения. Эти учреждения нужны для того, чтобы поддерживать на известной высоте культурный уровень, чтоб поднимать его — эта наша общая задача.

О некультурности русского населения много говорилось; особенно указывают в этом отношении на Печорский край и отчасти и Занаровье.

Для того, чтобы бороться с этой некультурностью, нужно поддерживать не только образование, но и искусство, нужно тратить суммы на культурные начинания.

Мои предложения исходили из оснований справедливости, принимая во внимание пропорциональность в отношении численности населения эстонской и русской национальности. Даже в том виде, как правительство разрешило этот вопрос, получилась следующая картина: суммы, ассигнованные для „Эстонии“, увеличили на 1½ миллиона, „Ванемуйне“ на 1 миллион, итого „Эстонии“ всего 8 миллионов, „Ванемуйне“ 4 мил., „Драмастудио“ 200.000, „Рабочему театру“ 300.000. Общая сумма этих субсидий составляет 12.500.000 мрк.

Русское население составляет из общего числа населения республики 8,2%; вернее всего даже несколько больше. Я отбрасываю доли процента и буду исходить из 8%. И вот мы и будем, исходя

из этого, претендовать, чтобы нам было дано 8% из общей суммы такого рода субсидий.

8% из 12 с половиной миллионов составляет — 1 миллион. Мы же даже и не претендуем на 1 миллион, а всего только на 700.000 марок. Культурно-просветительному обществу дается на театральное дело 200.000 м., а мы кроме того просим еще 500.000 на организацию театра. Значит, это меньше того, что нам бы в сущности полагалось.

Некоторые, правда, указывали на то, что музыка носит интернациональный характер, и что поэтому ассигнование на „Эстонию“ и симфонический оркестр, имеет значение и для русского населения, которое также может пользоваться этими культурными благами. Поэтому идя навстречу этому указанию, мы и готовы уменьшить приходящуюся на нашу долю сумму до 700.000 марок, хотя мы и не упускаем из виду, что этими благами может пользоваться только незначительная кучка русских, живущих в Ревеле, но не остальная провинция, где живет главная масса русского населения. Для этой последней драматический театр имеет гораздо большее значение, ибо при правильной его постановке можно было бы требовать, чтобы определенное количество спектаклей давалось в провинции. Поэтому мы и высказываем пожелание, чтобы была ассигнована субсидия на организацию русского драматического театра, которая была бы передана русскому национальному союзу.

Что мы не требуем чего то чрезвычайного и совершенно необычного может подтвердить пример Латвии, где правительством выдается меньшинственному театру субсидия в 2.000.000 марок, мы же просим только четвертую часть этой суммы.

Говоря о культурном значении русского театра для населения не нужно исходить из его современного состояния, когда репертуар его далеко не на высоте, но не следует в этом отношении указывать на то, что мы видели сейчас. Сейчас русский театр находится в очень тяжелом состоянии. Если поставить его на правильные основания, то, конечно, должен был бы измениться и самый репертуар и театр делал бы и в Ревеле, и в провинции свое культурное дело, знакомя население с лучшими произведениями драматического искусства.

Стоит подумать в этом отношении ход бы о положении подрастающего поколения. Мне говорили сегодня о 12.000 учащихся в русских школах; я думаю, что их больше, может быть 15.000. Они растут совершенно не видя театра, не зная классических произведений драматической литературы, имея в качестве единственного культурного развлечения кино, значение которого в этом отношении очень сомнительно, иногда прямо таки — вредно. При иной постановке дела все это можно было бы изменить.

Кроме того не нужно упускать из вида, что если бы русский театр был на должной высоте, а мы имеем основание рассчитывать на возможность такой его постановки, то он мог бы явиться, между прочим, полезной школой и для эстонских драматических артистов, которые могли бы там научиться многому для себя полезному, в смысле несколько иной может быть постановки, иного, своеобразного подхода к делу. Наконец, не нужно забывать, что и все вообще эстонское население, значительная часть которого знает русский язык, могло бы тоже находить в русском театре полезное для себя удовольствие. Ведь в этом отношении культурное значение театра для всего населения вне всякого сомнения.

Самое же главное, необходимо во всем этом вопросе исходить из начала разумной и беспристрастной справедливости, дать нам то, на что мы имеем право по своему численному составу среди прочего населения республики.

Но здесь может возникнуть один простой вопрос: откуда взять необходимую для этого сумму. Она может быть получена из отдела чрезвычайных расходов: отдел II § 1. „Пособия для развития культуры приграничных земель“ составляющие 4.000.000 марок. В приграничных местностях живет преимущественно русское население, мы же и желаем использовать часть этой суммы для развития культуры того же русского населения. Когда мы дойдем до рассмотрения отдела чрезвычайных расходов, то нами и будет сделано в этом смысле соответственное предложение. Вот как раз в этом случае мы и имеем повод вспомнить то, что говорилось только на этих днях в декларации Главы Государства, который указывал на желательность особой заботы о нуждах населения приграничных местностей, о поднятии его

культурного уровня. Вот тут как раз и представляется возможность предворить эти слова в дело.

В виду всего вышеизложенного мы и делаем парламенту предложение в отделе III, литера А § 15, пункт с „культурные пособия“ внести увеличение в 500.000 марок — пособие на содержание русского театра, которое должно быть передано русскому национальному союзу. Это предложение в письменной форме мною и передается в президиум.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Õieti pidin kõnelema nüüd meie teatri asjust, lähtekohaks võttes neid küsimusi, mis on puudutatud eriti „Vanemuise“ suhtes. Kuid mina algan lõpust, sellest, mis kõneles rkl. Kurtschinsky. Nimelt sellest, kas siis meie tõesti kohustatud oleme Vene teatrile eriti suurendama toetust, kui meil isegi kõige hädalikumad kultuuri-nõuded rahuldamata jäävad. (O. Gustavson, stp: See tuleb venelaste krediidist, piiriäärsetest summadest.) Piiriäärsete maakohtade haridustöö peale määratavad summad on valitsuse ettepanekul kavatsatud teatavate ülesannete teostamiseks. Siin neid nüüd Vene teatrile juhtida on alles küsimus, mille põhjendus tuleks tõestada. Just seda tõestust ei ole aga härra Kurtschinsky mitte toonud. Tema tuleb välja meie arvustiku teadetega, et venelasi on 8½%; niipalju on kultuurülesannete peale välja antud, andke meile üks miljon! Kuhu see on kirjutatud? Kui meie vähemusrahvuste kultuur-autonoomia seadust arutasime, siis rõhutati vähemusrahvuste esitajate poolt, et nemad tahavad saada tegevusvabadust, nemad tahavad oma rahvuslikku kultuurtööd teha nõnda, nagu neil omal arusaamine selle kohta on. Ei pea neid mitte takistatama. See oli pea lähtekoht. Alles teises joones toodi esile veel kaalutlus või motiiv, et meie rahvahariduse alal eriti noorsoo kasvatusel kulude poolest vähemusrahvustele niipalju vastu tuleksime, kui enamusrahvuse kooli peale kulutatakse. Haridustöö kulude kandmisest proportsionaalsel alusel ei ole keegi kõnelenud. Ei saagi kõnelelda, sellepärast, et kultuur-autonoomia näeb ette just sundusliku rahvahariduse nõude rahuldamise riigi ja omavalitsuse toetusel. Mis üle selle, see olgu iga rahva vaba isetegevuse teostada. Kui meil kõneldakse rahvuslikust teatrist, siis ei saa sellest juttugi olla, et siin nüüd mingi sundusliku toetusega tegemist on, mis käiks vähemusrahvuste kultuur-autonoomia kohustuste hulka. Meie oleme omalajal kõik teinud, et õigust võita isetegevuse alusel, oma

rahvuslikke kultuurnõudeid rahuldada ja oma rahvuslikke kultuurülesandeid täita. Kui meie nüüd siin riiklikku toetust anname ka väljaspool kooli süvendatava rahvahariduse ja rahvakultuuri sihtide toetamiseks, siis on see sootu teine, kui vähemusrahvuste kultuur-autonoomia mõtte järgi ettenähtud riiklikud kohustused. Sellepärast on juba lähtekoht, millest kõneles rkl. Kurtschinsky, täiesti ekslik. Mingisugusest õigusest kultuurilise toetuse peale, mis niisama suur pidavat olema kui proportsionaalselt enamusrahvuse kultuurikulud, ei ole siin juttu. Kuid isegi sel korral, kui oleks niisugune põhimõte meil maksvaks tunnustatud, ei ole härra Kurtschinsky väited õiged. Meie rahvalugemise andmed 1922. a. selätavad elanikkude jaotusest rahvuse järgi, et meil eestlaste arv on absoluutselt ja suhteliselt kasvanud. 1922. a. oli meil eestlasi 92,4% rahva üldarvust, vähemusrahvaid siis ainult 7,6%. Siia hulka käivad venelased, sakslased, rootslased, lätlased ja juudid. Kuidas siis siit professor Kurtschinsky 8½% venelasi välja koorib?! Ta toob need andmed ette, et siis kinnitada: selle juures peaks Vene teatrile vähemalt 1.000.000 marka toetust andma. Enam veel — Vene fraktsioon on nii suuremeelne, et ta lepib 700.000.—. Vaadake, arvudega võib statistik või arvudetegelane nii talitada, et ta pöörab pahrupidi kõiksugused asjad, aga nii oma õigusi siin dedutseerida sarnase statistika alusel, see ei lähe korda. Kuid vaatame päris olulikult, kas need põhimõtted, et meie vähemusrahvustele peaksime rahvuslike teatrite ülevalpidamist kindlustama, on ülepea õigustatud. Siin puutuvad härra Kurtschinsky väited kokku sotsialistlike eelkõnelejate seisukohtadega. Meil kõneldakse siin sellest, et tarvis on erilist töölisteatrit üleval pidama hakata, ja tarvis on riiklikku toetust seks, et meil eriline töölisteater välja kujuneks. (A. Jõeäär, stp: Kas mujal ilmas tehakse seda?) ...Vaadake, mis mujal ilmas tehakse, see ei sünni ikka meile, sest iga kultuurriik talitab iseäranis oma rahvuslike kultuurnõuete rahuldamisel nõnda, et oma võimise kohaselt seda võimalikult täielikult, võimalikult väheste kuludega kätte saada, mis tarvis on.

Võtke aga meie olud, kuidas on lugu meil? Meie oleme esimestel aastatel oma riikliku iseseisvuse algupäevil katsunud kõiki suuremaid teatreid Tallinnas, Tartus, Pärnus, Narvas, Valgas riiklikult toetada. Ei ole keegi suutnud tõendada, nagu ei vääriks kõik need teatrid tõsist toetust. Nad on kõik oma piirkonnas tõsist kultuurtööd teinud ja on ühiskondlikud jõud liikuma pannud, et vabaalgatuse ja isetegevuse läbi tõesti kultuurilisi asu-

tusi ülal pidada ja edasi viia. Riik oli seesmiselt kohustatud oma rahvuskultuuriliste suhtumiste poolest neid algatusi ja püüdmisi toetama. Kuid ei jõutud, ei suudetud eelarves tarvilikke summades vabaks teha. Oldi sunnitud kokku tõmbama ja leppima sellega, et toetatakse viimasel ajal Tallinnas „Estooniat“ ja Tartus „Vanemuiset“. Mispärast? Sellepärast, et kui meie ei suuda kõigis oma vähemates keskkohdades teatreid toetada tarvilikude summade puudumisel, siis on vähemalt nimetatud keskkohdades tarvis siiski rahvuslikku teatrit ülal pidada ja võimalust anda, et ta lähedamas oludesse jõudes vähemalt riikliku toetusega saaks areneda. (Vahelhüüe A. Jõeääre, stp poolt.) ...Lugege mõnest algõpetusest kultuuri mõistete kohta, siis Teie kuulete, et kunst on rahvuslik, kui ta tahab kunst olla. (Vahelhüüe A. Jõeääre, stp poolt.) ... Kui ma Teiega hakkam operetist kõnelema, ega ma siis edasi ei saa. Teie võtke oma asi käsile ja näidake, mis operett on... Lugu on aga nii, et ma ei oska enesele ette kujutada, et Eestis üldse enam teatrit ei oleks.

Ei saa enesele ette kujutada, et Tallinnas puuduks Eesti teater. Sellepärast ei saa ükski erakond kuidagi selgeks tegema hakata, et „Estooniale“ ei tule toetust anda. Iseasi on kui kõneldakse, kas „Estoonialt“ üht või teist parandust ei tule nõuda, kas ei ole vaja ümberkorraldusi, või teatud ülesannete muutmisi ning nende läbiviimisel uuendusi. Põhimõttelikult aga „Estoonia“ toetuse vastu keegi vaielda ei saa. Kas ta on riigiteater või erasutus on ükspuhas, aga ta peab täitma meie pealinnas Eesti rahvusliku teatri ülesannet.

Teiselt poolt Tartu. Tartu ei ole eesõigustatud teiste linnade ees, sellepärast et ta teine linn suuruse poolest on. See 60.000 elanikku ei anna Narva 27.000 elaniku ees mingisugust suurt eesõigust, et just „Vanemuisele“ peab toetust andma, kuna Narva teatrit ilma jäävad. Kuid Tartu oma erilise olukorraga ja oma erilise tähendusega meie rahvuslikus elus ei saa ilma rahvusliku teatrita olla. Mitte ainult sellepärast, et Tartu on meie rahvusliku kultuuri keskkohaks, vaid ta on eriti meie ülikooli- ja koolilinnana seeguseks rahvuslikuks keskkohaks, kust mitte ainult vaimline mõju välja ei lähe otsekoheselt ja kaudselt kirjanduse ja meie kultuuri kaudu, vaid eriti meie noorsoo kaudu, kes sinna on koondatud. Kujutage nüüd enestele ette, et 5.000 üliõpilast jäetakse Tartus ilma teatrit! (Chr. Kaarna, tõe: Üliõpilased käivad meil teatris viimasel ajal väga vähe.) ...Kujutage enestele ette, et 12.000 kooliõpilast, eriti keskkooli viimase klassi õpilased,

jätakse ilma võimaluseta teatris käia! Kas siis niisugusel kujul tahetakse õieti enesele meie rahvuslikku arenemist ette kujutada? Kui teatrid ka ei ole nüüd rahvuslikuks kasvatusasutuseks, nagu nad olid Schiller'i mõttes, siis on nad kahtlemata kultuurkasvatuseks kohaks, mida ära kasutama peame, kui tahame õppivat noorsugu areneda lasta sellevääriliseks, et ta elus ja oma ülesannete täitmises nõuete kõrgusel peab seisma. Kui rkl. Kink ütles, „Töölisterateer“ olevat tarvilik selleks, et töölised kõrtsi ei peaks minema, siis tähendab et ringkonnad, kes koondunud on „Vanemuise“ teatri ümber, nende hulgas üliõpilased ja keskkooli vanemate klasside õpilased, need peaksid siis omale rahuldust otsima niisugusest kohast, mida ma nimetadagi ei taha! Kujutage enesele ette, kuidas teie tahate, aga siin on erilised olud, millest mööda ei saa pääseda. Kui tahame küsimuse otsustada, mis sugust teatrit toetada, siis on „Estoonia“ kui ka „Vanemuine“ niisugusesse erilisse seisukorda asetatud, et seal võrdlust teiste teatritega läbi viia ei saa.

Vaadake, kui sellelt seisukohalt asja käsitate, siis on juba seisukoht palju selgem. Ei saa meie „Töölisterateeri“ ei „Vene teatri“ toetamisest kõneledes öelda: kui teie juba toetate „Estooniat“, „Vanemuiset“, mispärast mitte siis ka meie teatrit? Siin on nii suured vahed, et siin ühtlasele vaatepinnale kõike asetada on täiesti ekslik.

Teiselt seisukohalt: kui tahame nüüd rahvuslikku teatrit minimaalselt kahe suurema teatri kujul alal hoida, siis on küsimus, kas meie siis peaksime oma vähest jõudu, mis meil selle juures ära kuluks, killustama, et isegi oma hädalisemad kultuurnõuded rahuldumata jätaksime. Kujutage omale ette, kui see põhimõtte siin läbi lööks, mida kaitsti siin sotsialistide poolt töölisterateeride toetamiseks ja Vene rahvusliku teatri toetamise seisukohalt Vene rühma esitaja poolt, siis on ometi ka kõik teised suuremad teatrid meie linnades õigustatud toetamise saamise nõudmistega esinema. Kujutage nüüd enestele ette, kui anname Peterimaa Vene teatri jaoks 700.000 marka, kuid Valga „Säde“, Pärnu „Endla“, Narva teatrid, Viljandi „Koit“ ja Võru „Kannel“ jääksid ilma toetuseta! Ei või salata, et kui nad väiksid ja laseksid anda raha töölisterateerile 900.000 marka, neile aga ei ole 100.000 markagi anda, siis oleks loomulik, et nad tuleksid oma õigusi nõudma. Tagajärg oleks see, et peaks maha tõmbama „Estoonia“ ja „Vanemuise“ toetuse.

Millega see lõpeks? Meil halvataks siis nende tegevuses meie ainsad rahvuslikud teatrid, mis suudavad veel riikliku toetusega enam-

vähem nõuetekohaselt talitada. On ometi loomulik, et kui vähe jõudu on, siis seda jõudu koondatakse ja ei killustata. Kui siin öeldakse, kuidas teistel kultuurmaadel tehakse, siis küsime, kas ka seal, kus vähe jõudu on, kus aga riigi eelarves valitsus kulutab summasid igasuguste ülesannete peale, hakatakse siin sinna toetusi välja jagama!? Kas ei ole loomulik, et katsutaks siis neid väikseid jõude koondada selleks, et ikka midagi kätte saada!

Kas need teatrid aga on ainult Tallinna ja Tartu jaoks tähtsad? Viimastel aastatel on Eesti haridusliit katsunud maa näitelavalisid korraldama hakata. Kõik teavad, kuidas meil maapidud on oma eeskava poolest nii lahjaks läinud, et inimesed sinna ei lähe. Kui lähevad, siis ei rahuldu sellest, vaid üldine nõudmine on: peab parandust muretsema! Sisukamaks ja kultuurilisemaks peab maapidude ja näitelava ehitustasapinna tõstma. Haridusliit on katsunud lavakunsti kursusi toime panna selleks, et maategelased saaksid kokku tulla ja asjatundjate juhatusel õppida näitelava kasutamist ja eeskujulikkude esinemist. Haridusliit on seda arvestanud ja on selleks toetust määranud. See on nüüd suuremalt osalt ära jäänud. Sellepärast on haridusliit sunnitud nõudma, et kohalikud seltsid ei tasuks mitte ainult senist viisi kulusid, mis läksid ruumide koristamise, kütmise, korrashoidmise peale, et lavakunsti instruktorite töö selle all ei kannataks, vaid isegi instruktorite palgad vähemalt oma kanda võetaks. Üksikuid summasid ei hakka mina ette tooma, aga haridusliidu üldine kulu on nüüd sellepeale arvatud aasta jooksul mõnesaja tuhande peale. Sellest kannavad üksikud seltsid suurema osa. On teada, et inimesed, iseäranis nooremad tegeled, tulevad maal kokku paarikümne versta tagant. Tulevad kokku õhtuti ja töötavad tõsiselt. Selle järele, kui nad 2—3 nädalat põhjalikult töötanud, antakse etendusi, mille sissetulekust kantakse kulud. On näha, et kõigest sellest on inimesed ise vaimustatud. Nad võivad endid arendada. See kõik näitab, et ometi mingisugune huvi seal on. Kas tahate, et niisugused algatused ära jääksid? Kas see ei ole rahvakultuuriliselt tarvilik, et meie nooremad jõud on saanud tegutseda oma mõistuse ja loomusunni kohaselt rahvakultuuri edendamise alal? Kujutage enestele aga ette, kas saaksid maategelased siis areneda, kui neil ei oleks võimalik vahetevahel suurema näitelava tegevust vaadata. Kas oleks mõeldav, et maategelased saaksid ilma suuremaid näitelavasid nägemata oma etendusi korraldada?

Kui omalajal „Vanemuiset“ uuendasime ja näitelava K. Menning'i juhatusel töötama

hakkas, siis hakkas uus järk „Vanemuise“ tegevuses. Siis tulid maategelased ise, et oma silmaga näha, mis „Vanemuises“ sünnib. Kui teie enesele ette kujutaksite, et võimalus puuduks jälgida seda, mida tõesti paremal näitelaval pakkuda võidaks, kas siis saaksid meie maategelased areneda oma püüetes! Uskuge, „Estonia“ kui ka „Vanemuine“ on selle poolest keskkohaks, kuhu tullakse õppima. Sinna minnakse vaatama, kuidas mängida, kuidas näitelava käsitada, kuidas ennast väljendada. Seda on rohkem, kui vahest mõeldakse, ilma et enesele aru antakse, mis see tähendab — niisugust tegelikku eeskujut saada. Sellepärast oleks see rahvuskultuuriliselt enesetapmiseks, kui meie isegi need paar keskkoha hävitaksime, kust meil mitte ainult otsekoheste näitemänguvaatajate ja oopri kuulajate peale teatud mõju käib, vaid kus see mõju üle läheb ka maale kaugematesse nurkadesse. Siin kõnelema tulla, kas maksab riigi poolt toetada sarnaseid ettevõtteid, tähendaks silmi kinni pigistada ja nende kultuuriliste keskkotade tähtsust mitte tähele panna.

Sellelt seisukohalt on vististi lähtekohaks võimalik valida ainult ühte: mõlemad kultuuriasutused peavad meil edasi töötama, tarbekorral riikliku toetusega! Õelda aga, nagu see siin on sündinud, et „Vanemuine“ ei vääri riiklikku toetust, on enam kui pealiskaudne väide. Mida siin on käsitanud üks eelkõnelejatest sotsialistlikust rühmast, on kõik ekslik.

Siin kõneldi näiteks, et „Vanemuisel“ läheb aast-aastalt tagurpidi selle poolest, et seal ikka väiksemaks ja väiksemaks jääb inimestehulk, kes „Vanemuise“ etendustest osa võtab. Tõepoolest on lugu just vastupidi. (E. Kink, stp: Kui väike ta siis veel enne oli?) 1924. aastal viimasel kolmel kuul, millal näitemänguvaatajate arv kõige ühtlasem, on „Vanemuises“ käinud sõnalavastuste etendusi vaatamas 3437 inimest, sissetulekuid oli 174.510 marka, 1925. aastal samadel kuudel käis 5558 inimest, ja etendus on sisse toonud 289.055 marka, 1926. aastal samal ajal, see on 1. oktoobrist kuni 31. detsembrini, oli neilsamadel etendustel käinud juba 6114 vaatajat, sissetulekuid oli 303.900 marka. Järjekindel tõus vastupidi sellele, mida siin julges kinnitada rkl. Kink. Nüüd öeldakse aga, et asi pidavat väga halb olema, sest „Vanemuises“ olevat kõigest 227 inimest läbistikku etendustel käinud, kuna Tallinna „Töölis-teatri“ etendustel olnud läbistikku 435 inimest. (E. Kink, stp: 453!) Vabandage, siis oli Teie arv veel suurem! Need väited on ekslikud. (E. Kink, stp: Noh, siis „Vanemuise“ aruanne valetab.) „Vanemuise“ aruannet peab lugeda oskama! „Vanemuise“ aruande

järgi oli seal 1926. aasta kohta etendusi draama ja komöödia alal: uusi 12, vanu 7. Uusi etendatud 54 korda, vanu 12 korda. Osavõtjaid oli 16.348 või läbistikku 248. Lastetükke oli 4 uut ja kolm vana, etendusi oli uutest 8, vanadest — 5, pealtvaatajaid 4.303, läbistikku 331. Ooperietendusi oli: uusi — 8, vanu — 5, pealtvaatajaid 4310 või läbistikku 331. Opete — 41, etendati 27 korda. Kui läbistikku võtate, siis oli kuulajaid 350, mitte aga 227, nagu kõneldi. Kui võtate veel vanaaastaõhtu juurde, siis tuleb neid rohkem. (L. Johanson, stp: 350 on alla poole saali.) ...Kus kohal olete Teie näinud, et igapäev oleks kuulajaid üle poole saali!? (L. Johanson, stp: Aga „Töölister“?) Kui suurepäraline siis teie „Töölister“ on? See ei ole õieti muud, kui „Draamastudio“ külaskäiguetendused. Mis teie sellest kõnelete! Kui „Vanemuine“ külaskäiguetendusi annab, siis teate, et „Vanemuise“ külaskäiguetendustel on olnud ruumid igalpool täis! Kui „Draamastudio“ annab külaskäiguetendusi, siis peaks ometi ime olema, kui neile külaskäiguetendustele ei ole tungi. Nüüd võetakse aga külaskäiguetendused aluseks ja tullakse seletama, et „Töölisteril“ olla kuulajaid läbistikku 453. (Pahemalt poolt: Kus ta on käinud?) Ta on käinud siin Tallinnas ja maal. (Pahemalt poolt: Meie räägime ainult Tallinnast.) Kui teie Tallinna etenduste osavõtu võtate, mis teie siis seal õige näete? Teie kõnelete, et „Töölister“ olevat nii suure lugupidamise võitnud sellepärast, et seal etendused head. „Vanemuise“ etenduste kohta on arvustusi ilmunud läinud hooaja kestel 124. Neist „Postimehes“ 48 ja teistes lehtedes 76. Neist arvustustest on vähemalt 80% olnud kiitvad, mõnelgi korral õieti hiilgavad. See tähendab, ei saa muinasjuttu ajada, nagu ei oleks „Vanemuise“ etendused seisnud läinud hooajal oma ülesande kõrgusel. Isiklikult ei ole mul ajapuudusel ja ka selle tõttu, et ma Tartus vähe viibida saan, võimalik olnud etendustel käia, aga niipalju, kui mul viimasel ajal võimalik on olnud „Vanemuise“ etendustel käia, võin kinnitada, mida ka teised tõendavad, et seal kunstiliselt on tööd tehtud. Ei või juttu sellest olla et seal on näitelaval halvasti tööd tehtud. Ümberpöörduvalt, seal on järjekindlalt pakutud just dramaatendusi, nagu see selgub ka sellest arvustikust, mis ma ette kandsin. Seal on kunstilises suunas tõsiselt tööd tehtud samas vaimus, nagu omal ajal Karl Menning'ipäevil. (Vahelhüüe E. Kingu, stp poolt.)... Mina ei lase enesele midagi ette kirjutada Teie uudishimu poolt, vaid ma kõnelen nii, nagu tarvilikuks arvan. Sellelt seisukohalt võin öelda, et kõik pealiskaud-

sed süüdistused, nagu ei seisaks „Vanemuise“ etendused kunstiliselt oma kõrgusel, on täiesti põhjendamatud... (L. Johanson, stp: Ega keegi pole Teile etteheiteid teinud.) ...vaid ümberpöörduvalt, seal ei ole mindud suurte hulkade igakordsetele nõuetele vastu, mis vahest õige jämedajoonelisi tükke nõuaksid, vahest kõmu ja kõditust ihkaksid, vaid on katsutud just seda pakkuda, mis kultuuriliselt ja kunstiliselt tähtis, mis pärast praegusel ajal suuremaid hulke Tallinna ja Tartu teatrites ei saa rahuldada. Isegi kõige tõsisema kunstilise püüde peale vaatamata sünnitab praegu mehaniseeritava kultuuri ajajärk teatritele kõigil pool raskusi. (J. Fuks, as: Härra Tonkman ütles eelarve-komisjonis, et midagi mäda all on.) Kas Teie arvate, et ma „mäda“ alt neid pealiskaudseid kohti hakkam otsima, kus midagi sisulikku ei ole?

Kui meie näeme, kuidas meil kino, kuidas õieti mehaaniline kultuur esile tungib, kuidas ta suuri hulki oma järele tõmbab, siis ei ole ometi ime, kui üldse näitelava praegu terves ilmas kriisi põeb. See ei ole ainult meil nõnda, vaid teie näete seda ka teistes riikides: Saksamaal, Prantsusmaal, Inglismaal ja ka vähemates maades, — igalpool on sarnane olukord. Kunstnikud ja kirjanikud heidavad kokku liitudeks, et sihilikku vastasrinda luua kino pealetungile. Ja siiski ei suuda nad vastu panna. Kunstnikkude liidud keelavad kinos mängimise ära, aga ei jõuta ära hoida lavakriisi. Kas saadakse sarnases olukorras vähese osavõtu pärast „Vanemuise“ süüdistada, kui üldised tingimused kõrvale jätakse?!

Vaatame lähemalt, mis on „Töölisteri“ tõmbetükkideks. Niipalju kui kuulda, on seal „Kindrali poeg“ ja teised sellesarnased etendused tõmbejõudu ilmutanud. (L. Johanson, stp: „Vanemuises“ oli ka „Kindrali poeg“!) Üks kord ainult — keelati ära. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Võib olla, ehk oleks tõmبانуд see tükk veel rohkem, vast mõnegi maja täis, aga kas tõesti tõsise teatri ülesanne on otsida sarnaseid tendents-tükke, mis kuidagi klassiviha õhutaksid, mis vast tõesti meie riikluse ja meie rahvusliku kultuuri edule nagu sihilikuks takistuseks oleksid? (L. Johanson, stp: Liiga suur au „Kindrali pojale“.) Ütlen, kui sarnaseid tendents-tükke hakatakse etendama, mis suurend hulga edasialgu ligi tõmbab, siis võidakse edasi saada. „Vanemuises“ ei ole tahetud niisugust poliitikat näitelava etenduste valiku poolest ajada. Vähemalt viimasel ajal on seal väga mitmesuguste sotsiaalsete sihtidega kirjanikkude töid etendatud. (L. Johanson, stp: „Estonias“ ka!) Siin ma kõnelen

„Vanemuisest“ sellepärast, et siin etteheiteid „Vanemuise“ kohta tehti.

Kui nüüd „Töölister“ katsub etendus- tega, mis tööliste ringkondades on teatava mee- leolu loonud, ära kasutada teatavat mee- leolu selleks, et teatavate tõmbetükkidega inimesi enese juurde tõmmata, kas on see siis eesku- juks tõsisele teatrile? (E. Kink, stp: See ei ole õige!) ...Et seal on mõni tükk „Draa- mastuudio“ tegelaste poolt mängitud, kas teie arvate siis, et „Draamastuudio“ ainult „Töölister“ esineb. „Draamastuudio“ on teatavatel kordadel selleks ära kasutatud.

Siin on kõneldud, et siin peaks mingisuguste etenduste valik eeskujuks saama „Vanemuise“ ja „Estooniale“. See on täiesti ekslik vaade. Siin on tegemist põhimõtteliku küsi- musega. Kui meie tahame oma rahvuslikke teatreid üleval pidada ja arendada, meil aga jõudu vähe on, siis peame oma jõudusid koon- dama. Sellejuures peame jätna püüded, et meie erilisi teatreid üksikute klasside jaoks hakkaksime välja kujundama. See oleks meil kultuuriliselt enese lihasse lõikamine. Kultuur ühendab, aga kultuuri vahed lahutavad roh- kem, kui vahest mõeldakse. Harimata ja hari- tud klass on üksteisele sagedasti võõramad kui kaks iserahvust, kes kultuuriliselt ühtlastes oludes elavad. Kui meie oma rahva poliitil- list ja kultuurilist iseseisvust tahame välja kujundada, siis peab meil põhimõtteks olema, et meie ei katsu kultuurilisi vahesid eriliselt laiendada. Kui tahame oma rahva iseseis- vust kindlustada, siis peame koondama kõiki jõudusid, kõiki kultuurilisi jõudusid! Selles mõttes oleks see hädaohtlik, kui hakkaksime nüüd eriliselt töölisteklasi seas sihilikku kul- tuuritööd tegema, mis seda eraldaks teiste keskel. Mispärast on tarvis töölistele teist- sugust etendust, kui kodanlasele? Olen omal- ajal, juba 25 aasta eest, tööliste keskel suurt murrangut näinud, nimelt trükitööliste keskel. Siis kui nad nii vähe palka said, et trükitöö- lise keskmine palk nooremal töölisel oli 4 rubla ja vanemal — 6 rubla, olid need tööli- sed armetus seisukorras, mitte ainult majan- duslikult, vaid ka oma kultuuriliste nõuete poolest. Sotsiaalseid pahesid ja joomist oli palju. Kui aga tõsis tööliste palk noorematel 7 rubla peale, vanematel — 10—11 rubla peale, siis oli paari aasta jooksul kõigil neil töölistel läbistikku täiesti uus ilme.

Vaadake, kui nüüd omale ette kujutaksime, et need tööliselised, kes niiviisi arenenud, Tartus näeksid, kuidas töölisteteatrit etendatakse, nagu Tallinnas katsutud, ja teisel pool „Vanemuine“ kunstiliselt tarvilikul kõrgusel seisab, — ei need tööliselised siis enam töölisteteatri läheks! (E. Kink, stp: Laske tööliselised ise valida!)

...Mitte ei läheks, vaid nad lähevad ühes kodan- lastega sinna, kus kunstiliselt midagi head pakutakse!

Meil ei ole tarvis kunstlikult luua alaväär- tuslikke taimelavasid, et tendentstükkide abil saadaks töölisi kokku tõmmata. See ei ole rahvuslikuks kohuseks, mille teostamiseks peame eelarve korras raha määrama. Katsume riikliku toetuse abil luua kunstilisi keskkohi, kuhu võib minna kodanlane kui ka sotsialist, nii tööline kui ka tööandja. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Minge ära, ega Teil sel- lest ikkagi suuremat taipu ei ole!

Kui meie sellelt seisukohalt asja peale vaatame, siis on täiesti lubamatu, kui meie hakkaksime „Vanemuise“ või „Estoonia“ toetust ära võtma selleks, et kunstiliselt väga kaht- lase väärtusega töölisteteatrit asutada. (A. Jõe- äär, stp: Aga töölistelt võtate makse, et kodanlastele teatrit üleval pidada.) ...Töölised võivad ka „Estoonias“ ja „Vane- muises“ käia. Nagu juba varemalt tähendatud, on „Vanemuine“ muretsenud odavahinnaliste etenduste eest. On selge, et meie töölistel on väiksed sissetulekud, nemad palju maksta ei suuda. Kellel aga vähegi kultuurilised nõu- ded on ja raha vähe, see võib käia teatris, mida riiklikult toetatakse, vaadates ja kuuldes väikse kulu eest. Sellepärast on vaja piletihindu alandada.

Siin võin öelda, et piletihindade alanda- mise mõttes on tegutsenud osalt „Estoonia“, kus odavahinnalisi rahvaetendusi on antud, kui ka „Vanemuine“. On katsutud vastu tulla just neile ringkondadele, kes ei suuda kõrget pileti- hindu maksta. „Vanemuine“ on näiteks 15-st margast alates piletid müünud õpilas- tele ja töölistele. On veel tarvis silmas pidada, et Tartu majanduslik seisukord on palju ras- kem kui Tallinnas. (Chr. Kaarna, tõer: Narvas palju hullem veel!) Sellest ma praegu ei kõnele, jutt on „Vanemuisest“. Kui öeldakse, „Vanemuises“ olla sellepärast vähe sisse tulnud, et seal kõrgete piletihindade pärast vähe käiakse, siis on see eksitus. Näiteks „Ameerika Kristuse“ ettekandmine tõmbas kokku 821 inimest. Teiste sõnadega, väljamüüdud teater. Peale selle tuli lisaks 225 inimest seisu kohtadel. Sissetulek oli aga sellest hoolimata, et etendusel üle 1000 inimese oli, kõigest 29.325 marka. Majanduslik ja sotsiaalne olukord ei luba kõrgemaid pileteid võtta. Selle peale vaatamata, et mõned eten- dused täie maja ees ette kantud, need etendused ometi kuigi palju sisse ei too. Sellepärast ei või öelda aga, et seal on tegu mingisuguse puudusega näitelava korralduses või tema või- mises. Vaid lugu on niisugune, et praegune

olukord Tartus ei luba pileti hindu tõsta. (E. Kink, stp: Siis ei oleks üldse vaatajaid, kui pileti hindu tõstaksite.) ...Mis tarkus see Teil on, et nõnda oma suud kulate?! Seal on lugu ometi nõnda, et olukord ei luba seda teha. Järelikult jääks järele siis kuidagi teisel teel külgetõmbejõudu avaldada. See tähendaks aga õieti tendentstükkidega tegutseva klassiteatri alusele minna! See oleks mõistmatu. Tartus töölisi niipalju ei oleks, teistele klassidele nende hingeelukohast pakkuda ei läheks sel teel korda. Järelikult tuleb siin ainult sellest kõneleda, et praeguses olukorras peame meie sarnast kultuurasutust riiklikult toetama.

Kui öeldakse, seal olevat ülearu kulused tehtud, siis on nagu juba ajalehtedest kuulda, „Vanemuise“ peakoosolek seda küsimust tõsiselt arutanud ja nõudnud, et kokku hoida katsutaks, mis võidakse. Kuid see ei ole õige nagu oleks seal sisemiste puuduste pärast „Vanemuise“ lava teguvõime selle poolest hakanud langema, et näitlejad ära lähevad. 27 näitlejast on ära läinud ainult 3 ja needki ainelistel põhjustel! Sest seal ei saada kellelegi õigel ajal palka maksta. Siis on ka need väited, mis siin selle poolest eelkõneleja poolt ette toodud, ekslikud.

Vaadake, kui teie kõike seda arvesse võtate, siis ei jää muud üle, kui peame kõigepealt tunnistama, et meie oma teatrite toetamisel ei saa arvesse võtmata jätta oma rahva kultuur-nõudeid ja ka riikliku elu nõudeid, sellepärast et meil suuremad teatrid peavad olema, vähemalt Tallinnas ja Tartus, mis seisaksid kunsti kõrgusel, mis ainult ei rahulda oma lähemat ümbrust ega oma linnu, vaid oleksid tähtsad üle maa.

Teiselt poolt on selge, et meie Eesti teatrite peale väga palju kulutada ei saa. Sellepärast ei tohi meie oma jõudu killustama hakata töölisenditega teatrite jaoks, ei ka Vene rahvusliku teatri jaoks.

Ei ole siin ka mõtet Vene rahvuslikke püüdeid õhutama hakata riiklikul toetusel selleks, et siis Eesti paremad teatrid toetuseta jätta. Ja kui seda tahetakse piirimaade kultuuriliste kulude arvel teha, siis peab küsima, kas Vene rühm on õigel teel Eesti riiklikust seisukohast arvates, kui ta kavatseb piirimaade kultuurikulud vähendada, seda Vene teatri peale kulutades. Vene rühm peaks teadma, et meie oma riiklikke kohustusi täidame, kui meie Vene tegelastele ja Vene ringkondadele täieliku vabaduse jätame tegutseda nõnda, nagu see neil võimalik. Meie ei ole mingisugust ümberrahvustamise poliitikat tahtnud ajada ega ole seda ka ajanud. Meie teame, et Vene

ringkonnad siin, samuti ka mujal Eesti vabariigi piirides tunnevad niipalju Eesti keelt, et tardiduse korral Eesti teatrisse minna võivad, kui nad teatri minna tahavad.

Kui neil aga siiski tahet on eriti Vene rahvuslikku teatrit arendada, siis on küll loomulik, et nad seda oma kulul tegema peavad. Kui keegi tahab oma rahvusliku kunsti kallal töötada ja seda edasi arendada, siis on loomulik, et ta eestkätt riigi toetuse peale välja ei lähe ega looda, vaid katsub näidata, mis oma tegevus ja oma algatus suudab. Ei ole tarvis, et meile ette tuuakse, nagu peaksime meie kohustatud olema, protsentuaalselt poole rohkem abi andma, kui arvud õigustavad. Ei, meie peame ootama, et vähemusrahvustest hakkab läbi tungima tunne, et neid asju, mis kõigile ühised, mitte ei katsutaks lahutada. (H. Martinson, tp: See on päris õige sõna! — L. Johanson, stp: Kas ühine emakeel?)... Mitte ühine emakeel, vaid ühine lava! Siin ei pruugi meie igatahes nii vastu tulla venelastele. (L. Johanson, stp: Ja meil ei pruugi neile ka vastu nägu lüüa!)... Ja ka nemad ei tohi meile näkku lüüa! Minu arvates on selge see, et meie siin vist rohkem oleme teinud, kui meie kohus on, kui valitsuse poolt juba arvesse on võetud 200.000 marka. Selle vastu ma ei vaidle, et näitelava heaks tuleb seal toetust anda, kus rahvas Eesti keelt ei tunne, nimelt Petserimaal. Kui meie aga sinna väga suuri summasid annaksime ja toetusest ilma jätaksime näiteks Pärnu „Endla“, Valga „Säde“ jne., siis ei oleks see õige, vaid siin oleks juba eesõigustatud seisukord loodud. Ning ka nendel teatritel oleks täiesti õigus oma nõudmistega tulla. Kui siin kõnelema tullakse, et see on meie kohus ja õigus, siis ei saa küll ühestki õiguslikust seisukohast juttu olla, et venelased peaksid rohkem saama kui teised. Nad on juba rohkem saanud, kui ühestki õiguse seisukohast võimalik.

Sellest seisukohast välja minnes võime öelda, et rahvuskultuuriliste nõuete seisukohast ei saa toetust keelata meie suurematele teatritele, ja meil ei ole mingisugust õigust oma paremaid jõudusid killustada. Sellest seisukohalt tahtsin ma siin üles astuda ja näidata, et meie ei tohi ja ei saa rohkem tehakui võimalik on. Meie ei tee siin kellelegi ülekohtu, ja selles mõttes peame meie selle summa eelarvesse jätma, ilma et kunstlikult hakkaksime seda maha kärpima.

Juhataja **K. Einbund**: Korra kohta on sõna juhatuse liikmel rkl. Penno'l.

Abiesimees **R. Penno**: Korra kohta sõna võttes on mul au Riigikogu juhatuse

nimel teatada, et juhatus kavatseb teisipäeval, 29. skp. pidada kaks koosolekut, kell 11 e. l. ja kell 5 p. l.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Vessart'ilt on ettepanek, lõpetada koosolek.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Abiesimees **R. Penno**.

Abisekretär **J. Piiskar**.